

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

Jana KUBĚNOVÁ

**CÍRKEVNĚSLOVANSKÝ PŘEKLAD NIKODÉMOVA APOKRYFNÍHO
EVANGELIA A JEHO VZTAH K LATINSKÉ PŘEDLOZE**

THE CHURCH SLAVONIC TRANSLATION OF THE APOCRYPHAL
GOSPEL OF NICODEMUS IN RELATION TO THE LATIN ORIGINAL

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav VEPŘEK, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně na základě citované literatury.

V Olomouci 20. 4. 2011

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu magisterské diplomové práce Mgr. Miroslavu Vepřkovi, Ph.D., za cenné rady a připomínky, které mi umožnily tuto práci vytvořit. Také bych ráda poděkovala doc. PhDr. Luboru Kysučanovi, Ph.D., za připomínky k latinské předloze apokryfu.

OBSAH

ÚVOD	5
1 ANALÝZA VYBRANÝCH KAPITOL NIKODÉMOVA APOKRYFNÍHO EVANGELIA.....	9
1.1 ANALÝZA VI. KAPITOLY	9
1.1.1 Analýza VI./1	9
1.1.2 Analýza VI./2	11
1.1.3 Analýza VI./3	13
1.2 ANALÝZA X. KAPITOLY.....	16
1.2.1 Analýza X./1	16
1.2.2 Analýza X./2	17
1.2.3 Analýza X./3	19
1.2.4 Analýza X./4	19
1.3 ANALÝZA XVII. KAPITOLY	21
1.3.1 Analýza XVII./1	21
1.3.2 Analýza XVII./2.....	23
1.3.3 Analýza XVII./3	25
1.3.4 Analýza XVII./4.....	27
1.4 ANALÝZA XXVI. KAPITOLY	29
1.4.1 Analýza XXVI./1	29
1.4.2 Analýza XXVI./2	30
1.4.3 Analýza XXVI./3	32
2 SOUHRNNÁ ANALÝZA PODLE JAZYKOVÝCH ROVIN.....	35
2.1 PŘEKLAD LAT. SLOVESNÝCH TVARŮ	35
2.1.1 Indikativ prézentu.....	35
2.1.2 Indikativ imperfekta	36
2.1.3 Indikativ perfekta	37
2.1.4 Konjunktiv prézentu.....	43
2.1.5 Konjunktiv imperfekta	43
2.1.6 Konjunktiv plusquamperfekta.....	44
2.1.7 Participium prézentu aktiva.....	45
2.1.8 Participium perfekta pasiva.....	47

2.1.9	Futurum	47
2.2	SYNTAX	48
2.2.1	Lat. vazba akuzativu s infinitivem	48
2.2.2	Lat. ablativ absolutní	48
2.2.3	Gerundivum	50
2.2.4	Lat. vedlejší věta účelová	51
2.2.5	Lat. vedlejší věta vztažná	52
2.2.6	Lat. vedlejší věta časová	52
2.2.7	Lat. vedlejší věta podmínková	53
2.2.8	Lat. vedlejší věta předmětná	54
2.2.9	Lat. vedlejší věta důvodová	54
2.3	LEXIKUM	55
2.3.1	Lexémy vyskytující se pouze v Nicod	55
2.3.2	Lexémy doložené pouze z českocírkevněslovanských památek... 56	
2.3.3	Srovnání s lexikem dalších památek	57
2.3.4	Vliv latiny	58
3	VYBRANÉ EVANGELNÍ ÚRYVKY V STAROSLOVĚNSKÉM, CÍRKEVNĚSLOVANSKÉM A STAROČESKÉM PŘEKLADU	59
3.1	Mk 16, 15–16	60
3.2	J 1, 29	61
3.3	Lk 23, 43	62
3.4	Lk 23, 34	63
	ZÁVĚRY	64
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	68
	POUŽITÉ ZKRATKY	72

ÚVOD

Českou církevní slovanštinou označujeme církevněslovanský spisovný jazyk přemyslovských Čech od konce 9. století do závěru 11. století.¹ Tento jazyk byl ovlivněn velkomoravskou staroslověnštinou, jež obsahovala starší prvky jihoslovanské (z tzv. soluňské prastaroslověnštiny), dále pak pračeštinou a v neposlední řadě také latinou. Latina měla vliv zejména na syntax a lexikum církevněslovanských památek, a to samozřejmě především těch, které byly přeloženy z latiny. Jedná se o jazyk, který můžeme poznávat z církevněslovanských památek české redakce, k nimž náleží památky různých žánrů – hagiografické, biblické, homiletické, liturgické a také právnické; jsou to památky jak originální, tak přeložené z latiny. Většina csl. památek české redakce se dochovala v opisech jiných redakcí, pouze *Pražské zlomky*, *Jagičovy* a *Paterovy glosy* se zachovaly v českocsl. rukopise. Liturgickou památkou, jejíž vznik můžeme klást na Velkou Moravu do doby cyrilometodějské jsou *Kyjevské listy*.² Zbývající českocsl. památky známe pouze v opisech jiných redakcí; k takovým textům patří *První stsl. legenda o sv. Václavu*, což je originální hagiografická památka, *Druhá stsl. legenda o sv. Václavu*, která byla do csl. přeložena z latiny. K památkám české redakce nejspíše patří také legendy o sv. Anastázii, sv. Štěpánovi, sv. Benediktu a sv. Apolináři. Legendou, která byla přeložena z latiny, je *Legenda o sv. Vítu. Kánon ke cti sv. Václava* a *Oficia o sv. Cyrilu a Metoději* můžeme zařadit k liturgickým památkám českého původu, i když vznik druhé z jmenovaných památek předpokládáme až v Emauzském klášteře v 14. století.³ Paraliturgickými památkami české redakce je osm modliteb z *Jaroslavského sborníku*, *Modlitba ke sv. Trojici*, *Modlitba proti d'áblovi* a *Hospodine pomiluj ny*, což je duchovní píseň vzniklá pravděpodobně v 10. století, jejíž analýzu provedl F. V. Mareš.⁴ *Někotoraja zapověď* je českocsl.

¹ MAREŠ, F. V.: *Česká redakce církevní slovanštiny v světle Besěd Řehoře Velikého (Dvojslova)*. In: *Cyrlometodějská tradice a slavistika*. Praha 2000, s. 368.

² MAREŠ, F. V.: *Církevněslovanské písemnictví v Čechách*. In: *Cyrlometodějská tradice a slavistika*. Praha 2000, s. 270n.

³ TKADLČÍK, V.: *K datování hlaholských služeb o sv. Cyrilu a Metoději*. *Slovo* 27, 1977, s. 85-128.

⁴ MAREŠ, F. V.: *Hospodine, pomiluj ny*. In: *Cyrlometodějská tradice a slavistika*. Praha 2000, s. 403-476.

penitenciál, který sloužil zpovědníkům, jež neuměli dostačujícím způsobem latinsky. Nejzrozsáhlejší csl. památkou české redakce jsou *Besědy sv. Řehoře Velikého*, jedná se o překlad latinských čtyřiceti homilií papeže Řehoře Velikého na evangelia (*Sancti Gregorii Magni Romani pontificius XL homiliarum in evangelia*). Památkou, která byla do církevní slovanštiny přeložena z latiny, je *Nikodémovo apokryfní evangelium*, i když otázka původu a datace tohoto překladu nebyla jednoznačně zodpovězena.

Nikodémovo apokryfní evangelium (dále zkracujeme Nicod) je prozaickým textem skládajícím se z dvou částí *Gesta Pilati* („Akta Pilátova“) a *Descendus Christi ad infernos* („Kristův sestup do pekel“). První část popisuje soudní proces s Kristem, kterému předsedá Pilát; z první části Nicod se dozvídáme důvody Kristova odsouzení a jsme svědky zázraků, ke kterým došlo během soudu. Následuje popis Kristova mučení, smrti a také pohřbu, kdy také v apokryfu, stejně jako v kanonických textech, čteme o Josefu z Arimatie, jenž se o Ježíšův pohřeb stará. *Gesta Pilati* končí Kristovým zmrtvýchvstáním, které je dále rozváděno v části druhé, v níž jsou události Kristova sestoupení do pekel popisovány dvěma mladíky, které Ježíš vzkřísil, aby o něm vydali svědectví. Text apokryfu končí Pilátovým prohlášením, jež může dodávat věrohodnost celému vyprávění; Pilát „zaznamenal všechno do zápisu o Pánu Spasiteli ve veřejných přétorských záznamech.“⁵

Csl. překlad *Nikodémova apokryfního evangelia* je překladem z latiny, z textu vzniklého patrně v 5. století.⁶ Text apokryfu je znám také v řečtině, ale odlišuje se od lat. znění;⁷ řecký text bývá označován jako tzv. „verze krátká“, neboť druhá část řecky psaného apokryfu se snad ztratila a až později byla první část doplněna novou druhou částí.⁸ Lat. předloha Nicod je označována jako tzv.

⁵ DUS, J. A. – POKORNÝ, P.: *Neznámá evangelia. Novozákonní apokryfy I.* Praha 2006, s. 351.

⁶ VAILLANT, A.: *L'évangile de Nicodème. Texte slave et latin*, Genève – Paris 1968, s. VIII.

⁷ *Ibidem*, s. VIII.

⁸ *Ibidem*, s. VIII.

„verze dlouhá“ a právě z ní byl csl. překlad pořízen. Řecké i latinské znění apokryfu vydal C. Tischendorf.⁹

Csl. překlad apokryfu se zachoval v opisech různých redakcí; v edici, jejímž autorem je A. Vaillant¹⁰ a která slouží jako pramen předkládané práce, je uveden text Novgorodského rukopisu, jenž pochází ze 14. – 15. století (dále zkracujeme Nicod, příp. A). Edice také obsahuje variantní čtení z mladšího ruskocírkevněslovanského rukopisu (dále zkracujeme NicodF, příp. F) ze 17. století a srbskocírkevněslovanského rukopisu (dále v práci používáme zkratku NicodS, příp. S), který je datován do 15. století.¹¹

Právě existence srbskocsl. rukopisu vede některé badatele k tomu, že považují tuto památku za jihoslovanskou, patří k nim např. A. Vaillant.¹² Oproti tomu k památkám české redakce řadí csl. překlad apokryfu F. V. Mareš,¹³ Z. Hauptová,¹⁴ která upozorňuje na některé západoslovanské lexémy v Nicod nebo G. Ziffer,¹⁵ jenž se věnuje lexiku této památky.

Přijmeme-li český původ apokryfu, může pak jeho analýza ledacos vypovědět o české redakci církevní slovanštiny a také o způsobu překladu z latiny do církevní slovanštiny a vlivu latiny na csl. jazyk. Přestože se jedná o text apokryfní, můžeme v něm nalézt několik úryvků, které odpovídají znění kanonických biblických textů, tudíž analýza citátů v Nicod a jejich srovnání s odpovídajícími úryvky v dalších českoksl. památkách mohou podpořit domněnku o českém původu csl. překladu; komparace s paralelními staročeskými biblickými verši může přispět k odpovědi na otázku, zda ovlivnila církevní slovanština starou češtinu.

⁹ TISCHENDORF, C.: *Evangelia apocrypha*. Lipsko 1876.

¹⁰ VAILLANT, A.: *L'évangile de Nicodème. Texte slave et latin*, Genève – Paris 1968.

¹¹ MAREŠ, F. V.: *An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin*. München 1979, s. 31.

¹² VAILLANT, A.: *L'évangile de Nicodème. Texte slave et latin*, Genève – Paris 1968, s. XIII.

¹³ MAREŠ, F. V.: *Církevněslovanské písemnictví v Čechách*. In: *Cyrlometodějská tradice a slavistika*. Praha 2006, s. 273n.

¹⁴ HAUPTOVÁ, Z.: *Církevněslovanské písemnictví v přemyslovských Čechách*. In: *Jazyk a literatura v historické perspektivě*. Ústí nad Labem 1998, s. 35n.

¹⁵ ZIFFER, G.: *Per lo studio del lessico del Vangelo di Nicodemo paleoslavo*. In: *Iter philologicum. Festschrift für Helmut Keipert zum 65. Geburtstag*. München 2006, s. 263-275.

Nikodémovu apokryfnímu evangeliu se také věnuje tato diplomová práce, která si klade za cíl na základě analýzy vybraných kapitol charakterizovat jednotlivé jazykové plány a překladatelskou techniku. Z apokryfu byly vybrány čtyři kapitoly; dvě z části *Gesta Pilati* – kapitoly VI. a X., dvě pak z části druhé – kapitoly XVII. a XXVI. Následně byla provedena morfologická, syntaktická a lexikální analýza, zároveň jsme přihlíželi k lat. předloze a všímali si vlivu lat. originálu na překlad. Při analýze některých vybraných jazykových jevů jsme excerpovali celý text apokryfu. Csl. překlad jsme čerpali z edice, jejímž autorem je A. Vaillant,¹⁶ text lat. předlohy z edice, kterou sestavil H. C. Kim¹⁷ a jež obsahuje text Einsiedlenského rukopisu. Obsahem první kapitoly je analýza vybraného textu, jednotlivé kapitoly apokryfu jsou rozděleny na několik částí, které jsou následně komentovány, komentáři předchází text lat. předlohy a csl. překladu. Druhá kapitola se věnuje překladu lat. slovesných tvarů, dále pak syntaxi, zejména způsobu překladu lat. vazeb a vedlejších vět, v této kapitole se také zabýváme lexikem Nicod. V závěrečné kapitole se věnujeme srovnání čtyř evangelních úryvků, které mají odpovídající paralelu v Nicod i v *Besédách sv. Řehoře Velikého* a srovnáváme je se zněním překladu z evangeliáře z doby cyrilometodějské, i když v mladším opise bulharsko-makedonské redakce, a také se staročeským překladem.

Texty psané cyrilicí jsou v celé práci zapisovány pomocí fontu Kliment, jehož autorem je Kiril Ribarov a který byl vytvořen v rámci vnitřního grantu UP (řešitelka doc. PhDr. Helena Bauerová). Pro zaznamenání lat. dokladů užíváme kurzívy. Normalizovaná znění lexému jsou sjednocena se *Slovníkem jazyka staroslověnského*¹⁸ (zkracujeme SJS), také zkratky jednotlivých památek užíváme ve shodě se SJS.

¹⁶ VAILLANT, A.: *L'évangile de Nicodème. Texte slave et latin*, Genève – Paris 1968.

¹⁷ KIM, H. C.: *The Gospel of Nicodemus*. Toronto 1973.

¹⁸ KURZ, J. – HAUPTOVÁ, Z. (ed.): *Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae, I – IV*. Praha 1966, 1973, 1982, 1977.

1 ANALÝZA VYBRANÝCH KAPITOL NIKODÉMOVA APOKRYFNÍHO EVANGELIA

1.1 ANALÝZA VI. KAPITOLY

1.1.1 Analýza VI./1

Ex Iudeis autem alius quidam exiliens rogat presidem ut verbum diceret. Dicit preses, 'Quid vis dicere dic.' Qui dixit: 'Ego in XXXVIII annos iacebam in lecto, et cotidie in periculo et in parturitione dolorum iacui. Veniente enim Iesu multi demoniaci a diversis infirmitatibus detenti curati sunt ab eo.

И ДРУГЪИИ ЖЕ ЕТЕРЪЗ РЕЧЕ ВЪСКОЧА КЪ КНАЗЮ • ДА СЛОВО РЕКУ. И РЕЧЕ КНАЗЬ • ЧТО ХОЩЕШИ, РЕЦИ. АЗЪ, РЕЧЕ, .Л. И .И. ЛѢТ ЛЕЖАХЪ НА ПОСТЕЛИ ДЪНЬ И НОЩЬ В БѢДѢ И ВЪ БОЛѢЗНИ, ПОНЕЖЕ И РОДИХ СА. И ПРИХОДАЩЮ ИСОУСУ МНОЗИ НЕМОЩЬМИ ОДЕРЖИМИИ ИЦѢЛЕНИ ВЪИША ОТ НЕГО.

V první větě této kapitoly si lze všimnout absence csl. ekvivalentu k lat. spojení *ex Iudaeis*, v csl. textu odpovídající lexém chybí pravděpodobně proto, že je uveden v závěru předchozí kapitoly, která končí slovy: **ЮКОЖЕ РѢСТЕ, ИЮДѢИ**. Odlišnost csl. překladu od lat. originálu může být způsobena zněním konkrétní lat. předlohy, kterou měl csl. překladatel k dispozici.

Dále si v první větě můžeme povšimnout slovesa **РЕЦИ**, které je použito jako překlad lat. *rogare*. Další tvary slovesa **РЕЦИ**, které se vyskytují v námi excerpovaném materiálu, jsou překladem lat. *dicere*, které je v Nicod také překládáno slovesem **ГЛАГОЛАТИ**, jímž jsou rovněž překládány tvary lat. deponentního slovesa *loqui*.

V NicodS a NicodF se na místě subst. **КНАЗЬ**, které čteme v námi sledovaném textu apokryfu, objevuje subst. **ПИЛАТЪ**, k užití tohoto propria překladatele nebo opisovače mohla vést lat. předloha, která nám ovšem není známa, neboť jak v lat. textu uvedeném v edici Kima, tak ani v edici Tischendorfově se na tomto místě neobjevuje lat. proprium *Pilatus*. Je možné, že překladatel Nicod použil proprium za lat. *praeses* ze stylistických důvodů, protože

v následující větě se opět vyskytuje subst. **КЗНАСЪ** a nahrazení tohoto lexému substantivem **ПИЛАТЪ** vyplývá z kontextu šesté kapitoly; také je možné, že toto subst. bylo nahrazeno ze stejných důvodů až pozdějšími opisovači.

Pokud se zaměříme na syntaktickou rovinu první věty, tak si v lat. předloze všimneme vedlejší věty účelové, která je uvozena spojkou *ut* a nachází se zde tvar konj. imperfekta slovesa *dicere* (*diceret*); na paralelním místě csl. textu se vyskytuje obsahová věta žadáci se spojkou **ДА** a 1. os. ind. prez. slovesa **рещи** (**речу**). Dále si můžeme všimnout lat. spojení *vis dicere*, csl. překladatel zřejmě považoval užití infinitivu za nadbytečné, a proto do csl. převedl pouze určitý slovesný tvar **хощеши**.

V následujícím souvětí nacházíme spojení **ДЪНЬ И НОЩЬ**, které se objevuje jako překlad lat. adverbia *cotidie*, jež je uvedeno v Einsiedelnském rkp.; v edici, kterou vydal Vaillant ani v ostatních variantních čteních, které jsou uvedeny v edici vydané Tischendorfem, se odpovídající lat. lexém nevyskytuje. Zbývající části souvětí, která v lat. zní: *in periculo et in parturitione dolorum iacui* doslovně odpovídá csl. text uvedený v NicodS i NicodF: **ВЪ БѢДѢ БОЛѢЗННѢ ОУТ РОЖЕСТВА (ЛЕЖАХЪ)**, kdežto znění staršího ruskocsl. rkp. je: **В БѢДѢ И ВЪ БОЛѢЗНИ, ПОНЕЖЕ И РОДИХ СЯ (ЛЕЖАХЪ)**.

Věta, která v apokryfu zní: **И ПРИХОДАЩЮ ІСОУСУ МНОЗИ НЕМОЩЬМИ ОДЕРЖИМИ ИЦѢЛЕНИ БЪИША ОУТ НЕГО**, odpovídá lat. textu, jenž je uveden v edici, kterou sestavil Vaillant – *et veniente Jesu multi infirmitatibus detenti curati sunt ab eo*.¹⁹ Ovšem lat. věta, která se nachází v edici, z níž vycházíme, je rozšířená o tvary *demoniaci a diversis*, také v NicodS na tomto místě, oproti našemu výchozímu text Nicod, se nachází spojení **ГОУГНИВЫІЕ И ПРОКАЖЕНЫІЕ**.

Pokud jde o lexikum této věty, lze si všimnout slovesa **ОДЕРЖАТИ**, které odpovídá lat. *detinere*; u obou slov se jedná o spojení prefixu a slovesa s významem „držet“. V lat. textu poslední věty vidíme typickou lat. syntaktickou vazbu ablativu absolutního, která je do csl. převedena odpovídající syntaktickou

¹⁹ VAILLANT, A.: *L'évangile de Nicodème. Texte slave et latin*, Genève – Paris 1968, s. 21.

vazbou charakteristickou pro stsl. – dativem absolutním: *Veniente enim Iesu* – и приходящую исоусу.

1.1.2 Analýza VI./2

Et quidam iuvenes portaverunt me in lecto et duxerunt me ad eum. Et videns Iesus misertus est mei / et verbum dixit mihi, “Surge, tolle grabattum tuum et ambula.” Et sine mora sanatus sum et tuli grabattum meum et ambulavi.’ Dicunt Iudei Pilato, ‘Interroga eum qualis fuisset dies quando curatus est?’ Dixit, ‘Sabbatum.’ Dicunt Iudei: ‘Nonne sic docuimus quia in sabbato curat et demonia eiecit?’

и етери юноша ма нѣса на постели и вѣса ма к немѹ. и видѧ исоусѧ милосрѣдова ма, и слово рече ми • възстани, и возми одрѧ свои и ходи. и абѣ ицѣлѣхъ, и възхѧ одрѧ свои и изидохъ. глаголаша иудѣи кѧ пилатѹ • възпроси его кѧи дѧнь бѣаше тогда егда ицѣли его. ицѣлензи рече • сѹбота. рѣша иудеи кѧ пилатѹ воле ѧко ѹлучихомѧ, имже в сѹботѹ очищаеть и бѣси изгонить.

V této části apokryfu si opět můžeme všimnout subst. ПОСТЕЛЯ, kterým je v našem materiálu překládáno lat. *lectus*; v tomto úryvku se také nachází synonymní lexém k subst. ПОСТЕЛЯ, je jím subst. ОДРЪ, které překladatel použil za lat. *grabatum*.

V první větě tohoto úseku se vyskytují dva slovesné tvary, jedním z nich je sloveso НЕСТИ, které je náležitě užito za lat. *portare*, druhým slovem je sloveso ВЗНЕСТИ, které bylo použito jako překlad lat. *ducere*, jež podle *Latinsko-českého slovníku*²⁰ i podle *Slovníku středověké latiny v českých zemích*²¹ znamená „vést“, proto se překlad pomocí slovesa ВЗНЕСТИ může jevit jako nepřesný; na druhou stranu csl. překlad, přestože není doslovný, je z kontextu možný a snad také přesnější. V námi excerpovaném materiálu se lexém ВЗНЕСТИ vyskytuje pouze na tomto místě, také v lat. předloze se v námi sledovaném textu sloveso *ducere* nenachází; pouze v prefigované formě *perducere*, což je do csl. přeloženo

²⁰ NOVOTNÝ, F. – PRAŽÁK, J. M. – SEDLÁČEK, J.: *Latinsko-český slovník*. Praha 1933.

²¹ *Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum = Slovník středověké latiny v českých zemích*. Zpracoval kolektiv autorů z Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV. Praha 1980-.

odpovídajícím slovesem **привести** a dále lat. *interducere*, které je opět do csl. převedeno náležitým způsobem – **взвести**.

Následující věta začíná v lat. textu slovesným tvarem – *videns*, jedná se o part. prez. akt., v Nicod je tento tvar přeložen part. prez. akt. odpovídajícího slovesa (**видаа**), ale různočtení z NicodS i NicodF uvádí part. pret. akt. téhož slovesa (**видѣвъ**).

Dále v apokryfu následuje část textu, která odpovídá evangelním úryvku, konkrétně se jedná o verš z Janova evangelia (J 5, 8). Pokud se zaměříme na lexikum tohoto verše a srovnáme jednotlivé rukopisy, můžeme na místě subst. **одръ**, jež je uvedeno v Nicod a NicodS, najít v NicodF subst. **носило**, které je v rámci SJS doloženo pouze z Euch a VencNik. Lze se domnívat, že lexém **носило** byl upraven pozdějšími opisovači podle znění evangelních textů původu cyrilometodějského, protože subst. **одръ** se v tomto verši vyskytuje např. v *Kodexu Assemanově*. Také si můžeme v obou ruskocsl. rukopisech všimnout tvaru slovesa **ходити**, kdežto v srbskocsl. rkp. se nachází lexém **ити**; lze se domnívat, že užití slovesa **ити** v NicodS může souviset se zněním tohoto verše v kanonických stsl. památkách, neboť např. v *Kodexu Assemanově* a *Kodexu Zografském* se na paralelním místě vyskytuje sloveso **ити**.

Další věta začíná adv. **авъе**, ale v NicodS vidíme spojení zápornky **не** a adv. **кзсно**, jež je v rámci SJS doloženo pouze ze Šiš a NicodS, také v lat. předloze je uvedeno spojení *sine mora* a jako variantní čtení adv. *statim*. Za lat. *grabatum* je na tomto místě ve všech námi sledovaných csl. rukopisech subst. **одръ**. V této větě převedl překladatel lat. perfektum slovesa *ambulare* do csl. pomocí aoristu slovesa **изити**; v námi excerpovaném materiálu se lexém **изити** vyskytuje ještě dvakrát, ale jako překlad lat. *exire*, kterému ze sémantického hlediska lépe odpovídá.

Ind. prez. slovesa *dicere* je v následující větě přeložen aoristem slovesa **глаголати**; podle našeho názoru přezens užitý v lat. větě můžeme označit jako přezens historický, překlad aoristem je tedy možný. Dále v námi sledované edici lat. textu vidíme tvar *fuisse*, který editor opravil na tvar *fuisset*, tedy z inf. perfekta na konj. plusquamperfekta, ale jako variantní čtení se v lat. originálu objevuje také tvar ind. perf. (*fuit*); tyto různé lat. tvary mohou být způsobeny

morfologickou rozkolísaností středověké lat. V csl. textu apokryfu je uveden tvar ind. imperfekta (БѢАШЕ). V této větě si můžeme všimnout použití ind. perf. pas. v lat. předloze – *curatus est* a na odpovídajícím místě v csl. překladu se nachází spojení tvaru aoristu slovesa ИЦѢЛИТИ a zájmena *жъ (ИЦѢЛИ ЕГО), oproti lat. předloze se v překladu navíc vyskytuje zájmeno, které je v csl. znění nutné, neboť v originálu je slovesný tvar uveden v pasivu, kdežto v csl. překladu je tvar aktivní.

V následující krátké větě se v jednom z lat. textů nachází lexém *sanatus* (i když se tento lexém nevyskytuje v lat. textu edice, z níž vycházíme), kterému odpovídá slovo ИЦѢЛЕНЗИИ v csl. překladu. Také v následující větě je lat. tvar *Pilato* uveden jako variantní čtení, v námi sledované edici lat. textu se nenachází, avšak v csl. textu tvar КЪ ПИЛАТУ čteme. Absence slova *sanatus* a *Pilatus* v edici lat. textu apokryfu, jejímž autorem je Kim, může být dokladem toho, že text uvedený v této edici není přímou předlohou csl. překladu, přestože podle G. Ziffera má tento lat. text nejbližší k csl. překladu.²²

Následuje souvětí, jež je v lat. textu uvozené partikulí *nonne*, která uvádí tázací větu, na kterou očekáváme kladnou odpověď; v csl. překladu se nachází partikule БОЛЕ, která je v tomto významu („cožpak ne“, za lat. *nonne*) v rámci SJS doložena pouze z Nicod a Supr, zde ovšem za řec. paralelu αρα δέ. Sloveso ОУЛОУЧИТИ, které se v tomto souvětí vyskytuje jako překlad lat. *docere*, se na základě srovnání s lexikem uvedeným v SJS nachází pouze v Nicod a Cloz. Lat. konjunkci *quia* převedl překladatel do csl. pomocí konjunkce ИЖЕ, která se podle SJS jako konjunkce vyskytuje pouze v Slepč, Bes a Nicod.

1.1.3 Analýza VI./3

Et alius quidam Iudaeus exiliens dixit: 'Caecus natus sum. Vocem audiebam et neminem videbam. Et transeunte Iesu clamavi voce magna, "Miserere mei, fili David." Et misertus est mihi et posuit manus suas super oculos meos, et vidi statim.' Et alius quidam exiliens dixit, 'Curvus eram et correxit me verbo.' Item alius exiliens dixit, 'Leprosus eram et mundavit me verbo.'

²² ZIFFER, G.: *Per lo studio del lessico del Vangelo di Nicodemo paleoslavo*. In: *Iter philologicum. Festschrift für Helmut Keipert zum 65. Geburtstag*. München 2006, s. 264.

И ДРУГИ ЕТЕРЪ ШТ ЛЮДЕН ВЪСКОЧЪ РЕЧЕ • СЛѢПЪ РОЖДЕНЪ ВЪИХЪ, И ГЛАС
СЛЪШАХЪ НИКОГОЖЕ (НЕ) ВИДѢХЪ. (И) МИМО ХОДАЩЮ ІСОУСУ, ВИДѢ, И
МИЛОСРЪДОВА МА, И ПОЛОЖИ РЪЦѢ СВОИ НА ОЧЬЮ МОЕЮ, И ПРОЗРѢ В
СКОРѢ. И ДРУГИ ІЮДЕИНЪ ВЪСКОЧИ И РЕЧЕ • СЛОУКЪ БѢХ И ИСПРАВИ МА
СЛОВЕСЕМ СВОИМ. ПАКИ ДРУГИ ВОСКОЧИ И РЕЧЕ • ОУТРАПИВЪ БѢХЪ, И
ОЧИСТИ МА СЛОВЕСЕМЪ.

V první větě této části apokryfu vidíme ve všech sledovaných csl. rukopisech subst. ЛЮДИЕ, které se zde objevuje za lat. *Iudeus* uvedené v lat. originálu bez dalších variant. V námi excerpovaném materiálu bývá lat. *Iudeus* překládáno subst. ІЮДЕИ a v jednom případě synonymním lexémem ЖИДОВИНЪ. Pokud se jedná o lexém ЛЮДИЕ, který je uveden v csl. textu, mohli bychom se na základě lat. předlohy domnívat, že se zde jedná o chybný překlad, případně o pozdější úpravu opisovačů. Ale také je možné, že tento překlad je další charakteristikou překladatelské techniky překladatele Nicod, který subst. ІЮДЕИ za lat. *Iudeus* neužil záměrně, a to z důvodu stylistické disimilace, neboť se tento lexém nachází ve dvou předcházejících větách. K domněnce, že se jedná o překladatelský záměr, nás také vede překlad lat. *populus* subst. ІЮДЕИ, který se v námi excerpovaném materiálu také nachází.

V téže větě v lat. textu vidíme tvar part. prez. akt. slovesa *exsilire* (*exiliens*), v csl. překladu se na paralelním místě nachází tvar part. préterita akt. slovesa ВЪСКОЧИТИ (ВЪСКОЧЪ), které je v rámci SJS doloženo z dalších dvou českosl. památek – Bes i VencNik, dále pak ze Supr, Cloz a Apost.

V další větě si můžeme všimnout tvaru ind. perf. lat. dep. slovesa *nasci* (*natus sum*), které překladatel Nicod do csl. převedl pomocí spojení n-ového part. slovesa РОДИТИ s aoristem slovesa ВЪИТИ (РОЖДЕНЪ ВЪИХЪ). Následující dva slovesné tvary jsou do csl. přeloženy aoristem, lat. tvary bychom však určili jako ind. imperf.: *audiebam* – СЛЪШАХЪ, *videbam* – ВИДѢХЪ.

V této části apokryfu opět vidíme lat. syntaktickou vazbu ablativu absolutního, které v csl. překladu i v tomto případě odpovídá vazba dativu absolutního. V rámci této vazby si můžeme všimnout lexikálního různočtení, kdy v NicodF je užito sloveso ИТИ, v NicodS pak sloveso ГРАСТИ.

Následující dvě věty jsou v rámci námi sledovaných textů doloženy pouze ze srbskokosl. rkp. a z mladšího ruskosl. rkp.; první z vět v lat. zní: *clamavi voce magna* a v NicodS i NicodF je přeložena odpovídajícím způsobem: ВЪЗЪОПИХЪ ГЛАСОМЪ ВЕЛИМЪ РЪКЪЗЪ, tvar РЪКЪЗЪ by se nám mohl jevit jako nadbytečný, ale také ve variantních lat. textech se objevuje tvar *dicens*.

Druhou větu, která odpovídá citátu z Matoušova evangelia (Mt 10, 48), převedl do csl. překladatel opět náležitým způsobem: ПОМИЛЪИ МА, СЫНЪ ДАВЫДОВЪ за lat. *miserere mei, fili David*.

Dále si lze v csl. textu všimnout lexému ИЮДЕИНЪЗЪ, který ovšem v námi sledovaném lat. rkp. odpovídající paralelu nemá, ale různocnění z některých lat. rukopisů uvádí lexém *Judeus*. V téže větě vidíme v lat. předloze tvar part. prez. akt. *exiliens*, který je do csl. přeložen aoristem ВСКЪОЧИ, stejně je tomu v následující větě.

V poslední větě šesté kapitoly se na místě lat. *leprosus* nachází adj. ОУТРАПИВЪЗЪ, které je v rámci SJS doloženo pouze z Nicod. Po srovnání tohoto adjektiva s lexikem jiných csl. redakcí jsme zjistili, že v slovníku Miklošičově ani Srezněvského tento lexém uveden není;²³ také v Daničičově slovníku se toto adj. nevyskytuje. Je možné se domnívat, že adj. ОУТРАПИВЪЗЪ se nacházelo již v původním archetypu a překladatel si nevzpomněl na vhodný ekvivalent k lat. *leprosus*, proto použil adj. s obecnějším významem. Také je možné, že v archetypu se nacházel lexém, jemuž opisovači neporozuměli, proto ho nahradili slovem s širším významem ОУТРАПИВЪЗЪ; jako možná synonyma k tomuto adj. by přicházel v úvahu např. lexém МАЛОМОЩИ, který je v tomto významu v rámci SJS doložen pouze z Bes, případně se v archetypu mohlo vyskytovat adj. ГРИНЪТАВИ, jež se nachází také pouze v Bes. Domníváme se, že první z uvedených možností je pravděpodobnější, neboť pokud by úpravu provedli až opisovači, očekávali bychom k adj. variantní čtení.

²³ ВЕРПЕК, М.: *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc 2006, s. 100-107.

1.2 ANALÝZA X. KAPITOLY

1.2.1 Analýza X./1

Et exiit Iesus de pretorio et duo latrones cum eo. Et cum abbissent ad locum, expoliaverunt eum vestimento eius, et precinxerunt eum lintheo, et coronam de spinis posuerunt super caput eius. Similiter et duo latrones suspenderunt cum eo, Dismam a dextros eius et Gestam a sinistris illius.

И ИЗИДЕ ИСОУСЪ ѠТ СҮДИЩА, И ДВА РАЗБОЙНИКА С НИМЪ. И ЕГДА ПРОЧЕЕ ѠТИДУ НА МѢСТО, СЪВЛЕКОША И С РИЗЪ СВОИХЪ И ОПОЯСАША И ПЛАТОМЪ, И ВѢНЕЦЪ ТЕРНОВЪ ВОЗЛОЖИША НА ГЛАВҮ ЕГО. ТАКОЖДЕ И ДВА РАЗБОЙНИКА С НИМЪ ВЪЗВѢСИША, ДИЖМАНА О ДЕСНҮЮ ЕГО И ГЕСТА О ЛѢВҮЮ ЕГО.

Tvar lat. ind. perf. slovesa *exire* (*exiit*) je v první větě desáté kapitoly do csl. převeden aoristem slovesa **ИЗИТИ** (**ИЗИДЕ**). V téže větě je lat. *praetorium* přeloženo subst. **СҮДИЩЕ**, avšak v srbskocsl. rkp. se vyskytuje lexém **ВѢЩЬНИЦА**, který je v SJS doložen pouze z NicodS.

Následuje souvětí, jež je tvořeno vedlejší větou časovou a třemi souřadně spojenými větami hlavními. V lat. předloze si můžeme v námi sledované edici všimnout užití konjunktivu plusquamperf. (*abbissent*), pomocí něhož se v lat. vyjadřuje předčasnost dějů. Na paralelním místě v csl. překladu vidíme tvar aoristu asigmatického (**ѠТИДУ**), ale z NicodF máme doložen tvar aoristu sigmatického téhož slovesa (**ѠТИДѠША**); v zbylých větách tohoto souvětí se v lat. textu nacházejí slovesné tvary ind. perfekta a v csl. znění apokryfu se vyskytují tvary aoristu.

Dále si lze v jednotlivých csl. textech všimnout užití různých lexémů na místě lat. *praecingere*; v starším ruskocsl. rkp. se nachází sloveso **ОПОЯСАТИ**, které je v rámci SJS doloženo pouze z tohoto rkp., slovo **ОПОЯСАТИ** je zachyceno také ve slovníku Miklošičově, Srezněvského a Daničičově, také lze vidět paralelu tohoto slovesa v staré češtině.²⁴ Na tomto místě si můžeme

²⁴ VEPŘEK, M.: *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc 2006, s. 118n.

všimnout užití variantních lexémů ve dvou zbývajících rukopisech; v NicodF vidíme sloveso **ПОУСАТИ**, v NicodS se pak vyskytuje lexém **ПРОУСАТИ**.

V lat. textu vidíme spojení *cornam de spinis* („koruna z trní“), které je tvořeno subst. a subst. s prepozicí, v csl. překladu se objevuje spojení **ВЪНЕЦЬ ТЕРНОВЪ**, domníváme se, že se jedná o spojení subst. s adj., což lze považovat za důkaz překladatelovy snahy nepřevádět lat. text otrocky. I když bychom také mohli tvar **ТЕРНОВЪ** pokládat za gen. pl. substantiva **ТРЪНЪ**, které je v rámci SJS doloženo pouze z Psalt, Zach, Const a Bes, s u-kmenovou koncovkou.

V poslední větě této části si můžeme v csl. rkp. všimnout různocnění, kdy se za lat. *suspendere* v starším ruskocsl. rkp. nachází sloveso **ВЪЗВѢСИТИ**, jež je v SJS doloženo z Mar, Zogr, Euch; tento lexém se v Nicod vyskytuje také jako překlad lat. *crucifigere*. V NicodS je užito slovesa **ПОВѢСИТИ**, které SJS zachycuje ze Supr, VencNik, Bes a které je v památkách s lat. předlohou překladem lat. *suspendere* i *crucifigere*. Mladší ruskocsl. rkp. na tomto místě uvádí lexém **РАСПАТИ**, jenž má význam „ukřižovat“ a vyskytuje se za lat. *crucifigere*, ale ne za *suspendere* jako předchozí dva lexémy. Dvě propria tohoto úryvku – **ДИЖМАНЪ** a **ГЕСТА** se na místě lat. *Dismas* a *Gestas* nacházejí v rámci SJS pouze v Nicod.

1.2.2 Analýza X./2

Iesus vero dixit: 'Pater, parce et dimitte illis, nesciunt enim quid faciunt.'
Et diviserunt sibi vestimenta eius. Et steterunt populi. Et irridebant eum principes,
seniores et iudices eorum inter semet ipsos dicentes: 'Alios salvos fecit, nunc se
ipsum salvet. Si filius Dei est, descendat de cruce.' *Deludebant eum milites*
et accedentes acetum cum felle offerebant ei bibere dicentes: 'Si tu est rex
Iudaeorum, libera te ipsum.'

ІСОУСЪ ЖЕ Рече • ГОСПОДИ, ШПУСТИ ИМЪ, НЕ ВѢДАТЬ БО ЧТО ТВОРАТЬ. И
РАЗДѢЛИША СЕБѢ РИЗЫ ЕГО. И СТОЯЩЕ ІЮДЕИ ПОРУГАША ЕГО, И
СТАРѢШИНИ ІЮДЕОМЪ И СУДЬИ ИХЪ МЕЖДУ СОБОЮ ГЛАГОЛАХУ • ИНѢХЪ
ЦѢЛЫ СТВОРИ, (И) НЗИНѢ СЕБЕ ИЦѢЛИ • АЩЕ СЗИНЪ БОЖИИ ЕСИ, СЛѢЗИ СО
КРЕСТА. ТАКОЖЕ И СЛУГЪ ПРИШЕДШЕ ПОРУГАХУ СА ЕМУ, И ОЦЕТЪ СЪ

ЗОЛЧЬЮ ПРИНОСАЩЕ» ЕМУ ПИТИ ГЛАЛОЛЮЩЕ • АЩЕ «ТЫ» ЕСИ ЦѢСАРЬ,
ИЗБАВИ СЕБЕ САМЪ.

V této části apokryfu se objevuje úryvek, který odpovídá verši z Lukášova evangelia (Lk 23, 34 – 37), a v rámci námi sledovaných csl. textů apokryfu si v prvním verši lze všimnout variantního čtení. Starší ruskocsl. rkp. uvádí lexém ГОСПОДЬ, kdežto v NicodS i NicodF se nachází subst. ОТЬЦЬ; je možné, že lexém ОТЬЦЬ je v Nicod užit vlivem stsl. kanonických kodexů, neboť např. As a Zogr v tomto verši také uvádějí toto subst. Dalším lexikálním různočtením vztahujícím se k slovesu ДѢЛАТИ, které vidíme v mladším ruskocsl. rkp. a v srbskocsl. rkp., oproti tomu zbývající rkp. uvádí sloveso ТВОРИТИ. Na rozdíl od prvního různočtení se nyní s výše jmenovanými stsl. kanonickými kodexy shoduje lexém uvedený v starším ruskocsl. rukopise.

Dále si můžeme všimnout subst. ИЮДЕИ, které se v Nicod nachází na místě lat. *populus*; mohli bychom se domnívat, že se jedná o písarskou chybu, ale podle našeho názoru je možné, že překladatel použil lexém ИЮДЕИ místo ЛЮДИЄ, jež bychom zde očekávali, záměrně; k této domněnce nás vede způsob překladu lat. *Iudeus* v VI. kapitole apokryfu, v níž je tento lexém přeložen subst. ЛЮДИЄ.

Z morfoložického hlediska si lze v lat. předloze všimnout užití konj. prez. k vyjádření imperativu; tyto tvary jsou do csl. náležitě převedeny imperativem: *salvet* – ИЦѢЛИ; *descendat* – СЛѢЗИ.

Zajímavostí této části apokryfu je překlad lat. podmínkové věty, která zní: *Si filius Dei est*, jež je do csl. je převedena: АЩЕ СЪИНЪ БОЖИ ЕСИ – můžeme zde spatřovat rozdíl v užití osoby, zatímco v lat. textu vidíme sloveso v 3. os. sg., tak v csl. překladu je to 2. os. sg. Tuto odlišnost od lat. předlohy pravděpodobně nemůžeme vysvětlit ani zněním stsl. kanonických kodexů, neboť např. v As a Zogr se vyskytuje sloveso v 3. os. sg. jako v lat. předloze apokryfu.

Subst. СЛОУГА je překladem lat. *miles*, v tomto významu je subst. СЛОУГА v SJS zachyceno z Nicod a Vit.

Zaměříme-li se na překlad slovesných tvarů v předposledním souvětí této části, můžeme si všimnout překladu lat. part. prez. akt. – *accedentes* pomocí part. pret. akt. – ПРИШЕДШЕ. Další lat. part. prez. akt. – *dicentes* je do csl. přeloženo

part. préz. akt. – ГЛАЛОЛЮЩЕ; nt-ovým part. – ПРИНОСАЩЕ je také přeložen lat. tvar ind. imperfekta – *offerebant*.

V závěru tohoto úryvku si lze všimnout absence odpovídajícího lexému k lat. *Iudeus* (*rex Iudeorum*), opět zde vyvstává otázka, čím je odlišnost od lat. předlohy způsobena; jelikož se stále jedná o evangelní citát, nabízí se zde možnost vlivu stsl. kanonického znění daného verše, ovšem na základě srovnání s As a Zogr jsme zjistili, že tyto dva kodexy na místě lat. *Iudeorum* mají tvar ИЮДЕИСКЪ.

1.2.3 Analýza X./3

Accipiens autem Longinus miles lanceam aperuit latus eius, et exiit de latere eius sanguis et aqua. Iussit autem preses pro sententia titulum scribi litteris hebraicis, grecis et latinis, secundum quod dixerunt Iudaei, 'Hic est rex Iudaeorum.'

И ВЗЕМЪ ЛУГИНЪ <СЛОУГА> КОПЬЕ ПРОБОДЕ РЕВРА ЕГО, И ИЗИДЕ ОТ РЕВРЪ<З> ЕГО КРОВЬ И ВОДА. И ЗАПОВѢДА КНАЗЬ ПИСМА НАПИСАТИ ЕВРѢИСКЪИ (И) ГРѢЧКЪИ (И) ЛАТИНЬСКЪИ, ЯКОЖЕ РѢША ИЮДЕИ • СЕ ЕСТЬ ЦѢСАРЬ ИЮДЕ(Е)СКЪ.

V této části si opět můžeme všimnout uvedení subst. СЛОУГА na místě lat. *miles*. Dále zde vidíme proprium ЛОНЪГИНЪ, které je v rámci SJS doloženo z Ostr, Ochr, Slepč, Šiš a Nicod, v kterém se objevuje za lat. *Longinus*.

V apokryfu se nachází subst. ПИСМА s významem „nápis“ jako překlad lat. *titulus*, v tomto významu je lexém ПИСМА doložen pouze z Nicod. Lat. spojení subst. s adj. – *litteris hebraicus, grecis, latinis* je do csl. převedeno pomocí adverbíи ЕВРѢИСКЪИ, ГРѢЧКЪИ, ЛАТИНЬСКЪИ.

1.2.4 Analýza X./4

Unus autem ex his latronibus latronibus qui adpensi erant nomine Gestas dixit ei, 'Si tu est Christus, libera te et nos.' Respondens autem Dismas conturbavit eum dicens: 'Non times nec tu Deum, qui in hoc iudicio es? Nos enim iuste et digne ea quae gessimus recipimus. Hic autem nihil mali fecit.' Et postquam conturbavit socium suum, dicit <ad> Iesum, 'Memento mei Domine in regno tuo.'

Respondens autem Iesus, et dixit ei, 'Amen dico tibi, hodie tecum eris in paradiso.'

ЕДИНЪ УТ РАЗБОИНИКУ ІАЖЕ ВОЗВѢШЕНА БѢАСТЕ, ИМЕНЕМЪ ГЕСТА, «РЕЧЕ
ЕМОУ» • АЩЕ ТЫ ЕСИ ЦѢСАРЬ ІСОУСЪ ХРИСТОСЪ, ИЗБАВИ СА И НЫ. (И)
УТВѢЩА (ЕМУ) ДИЖМАНЪ И СМУТИ И, РЕКЗИИ • НИ ЛИ ТЫ (НЕ) БОИШИ СА
БОГА, В ТОМЪЖДЕ «СОУДѢ» СЪІ; БѢ БО ПРАВЕДЬНО И ДОЛЖНО «ТА» ІАЖЕ
ДѢЛАХОВѢ ПРИЕМЛЕВѢ, А СЪ НИЧТОЖЕ ЗДѢЛА ЗЛА. И ПО ТОМЪ ІАКО
ПРОГНѢВА ДРУГА СВОЕГО РЕЧЕ КЪ ІСОУСОБИ • ПОМАНИ МА, ГОСПОДИ, ВЪ
ЦѢСАРСТВИИ СВОЕМЪ. УТВѢЩАВЪ ІСОУСЪ ГЛАГОЛА ІЕМУ • АМИНЬ ГЛАЛОЮ
ТОБѢ, ДНЬСЪ СО МНОЮ БУДЕШИ В РАИ.

Tento úryvek opět koresponduje s evangelním citátem, jedná se o verše z Lukášova evangelia (Lk 23, 39–43). V první větě si lze všimnout lexikálního různocnění, kdy se na místě lat. *adpendere* objevuje v starším ruskocsl. rkp. sloveso *ВЪЗВѢСИТИ*, v NicodF *РАСПАТИ*, stejně jako výše za lat. *suspendere*; pouze v srbskocsl. rkp. se nyní vyskytuje lexém s jiným prefixem – *ОВѢСИТИ* (za lat. *suspendere* se v této kapitole nachází sloveso *ПОВѢСИТИ*). Pokud jde o gramatické určení tohoto slovesného tvaru, tak v lat. jej můžeme určit jako ind. plusquamperfekta pas. (*adpensi erant*) a v csl. překladu se objevuje spojení part. perf. pas. a tvaru slovesa *БЪІТИ* v imperfektu (*ВОЗВѢШЕНА БѢАСТЕ*), tedy opisné pasivum, které také vyjadřuje předčasnost dějů.

Zaměříme-li se na způsob překladu některých dalších slovesných tvarů, všimneme si, že překladatel převedl lat. part. prés. akt. (*respondens*) do csl. aoristem (*УТВѢЩА*), k překladu lat. perf. akt. (*conturbavit*) v téže větě použil také aorist (*СМУТИ*) a lat. part. prés. akt. (*dicens*) převedl pomocí part. prés. akt. (*РЕКЗИИ*).

Rádi bychom upozornili na lexém *ДЛЪЖЬНО*, který je v SJS doložen pouze z Nicod; ani slovník Miklošičův a Srezněvského toto adverbium nezachycují. Na místě lat. tvarů plurálu ind. perf. akt. (*gessimus*) se v csl. textu nachází tvar aoristu duálu (*ДѢЛАХОВѢ*), lat. ind. prés. (*recipimus*) je pak do csl. převeden ind. prés. duálu (*ПРИЕМЛЕВѢ*).

Dále si můžeme všimnout variantního čtení k lexému СЗДѢЛАТИ, jež se vyskytuje v starším ruskocsl. rkp. jako překlad lat. *facere*; v NicodF i NicodS je uvedeno sloveso СЗТВОРИТИ, které se nachází také v As a Zogr, takže zde opět můžeme zvažovat vliv stsl. kanonických textů na překlad apokryfu.

1.3 ANALÝZA XVII. KAPITOLA

1.3.1 Analýza XVII./1

Et surgens Ioseph dixit ad Annam et Caifan: 'Vere et bene ammiramini quoniam audistis quia visus est / Iesus de morte vivus ascendisse in caelum. Vere plus ammirandum est quia non solum resurrexit a mortuis sed multos alios mortuos de monumentis resuscitavit vivos, et a multis visi sunt in Hierusalem. Et audite me nunc, quia omnes beatum Symeonem, sacerdotem magnum, qui suscepit Iesum infantem manibus suis in templo.

ВСТАВЪЗ ИОСИФЪ КЪ АННѢ И КАИФѢ РЕЧЕ • ИСТИНЬНО И ГОРАЗНО ДИВИТЕ СЯ ИМЖЕ СЛЪШАСТЕ ЯКО ВИДѢНЪЗ ЁСТЬ ИСОУСЪ МРЪТВЕЗ И ЖИВЪЗ ГРАДУЩЪ НА НЕБО. ПРАВО БОЛЕ ДИВИТИ СЯ ЕСТЬ ИМЖЕ МНОГЪЗ ДРУГЫЯ МРЪТВЫ ШТ ГРОБЪЗ ВЪСКРѢСИ ЖИВЫ, И ШТ МНОГЪЗ ВИДѢНИ БЪИША ВЪ ЕРОУСАЛИМѢ. И НЪИНѢ ПОСЛУШАИТЕ МЕНЕ, ИМЖЕ ВСИ БѢМЪ БЛАЖЕНАГО СЪМЕОНА ЗАКОНЬНИКА ВЕЛИКА, ИЖЕ ПРИЯТЪЗ ИСОУСА ОТРОКА РУКАМА СВОИМА.

V tomto úryvku si můžeme všimnout lat. tvaru part. prés. aktiva (*surgens*), na odpovídajícím místě csl. textu se nachází part. préterita (ВСТАВЪЗ), dalším tvarem, kterého si lze povšimnout v lat. předloze, je ind. prés. deponentního slovesa (*ammiramini*), které překladatel do csl. převedl ind. prés. reflexíva (ДИВИТЕ СЯ). Lat. ind. perf. pas. (*visus est*) vyskytující se v téže větě je přeložen opisným pasivem, tedy spojením part. perf. pas. a slovesa БЪИТИ v prés. (ВИДѢНЪЗ ЁСТЬ) a inf. perf. (*ascendisse*), byl do csl. převeden part. prés. akt. (ГРАДУЩЪ).

Na místě lat. spojení *vere et bene* se v csl. překladu nachází ИСТИНЬНО И ГОРАЗНО; v námi sledovaných csl. rukopisech vidíme variantní čtení

druhého adverbia – v NicodF čteme adv. ГОРАЗДО a v NicodS je zachyceno spojení prepozice se subst. ВЪ ПРАВДУ. Domníváme se, že v obou ruskocsl. rukopisech se jedná o totožný lexém a že v starším z rukopisů se jedná pouze o písařskou chybu. V rámci SJS je adv. ГОРАЗДО doloženo pouze z Bes za lat. *perfecte*, v apokryfu se jedná o překlad lat. *bene*; tento lexém můžeme srovnat s adv. ГОРАЗДЬНО, počítali bychom zde se zjednodušením souhláskové skupiny -АН-; toto adv. je v SJS zachyceno pouze z českocsl. památky – VencNik a je překladem lat. *sublimiter*. Lze se domnívat, že z důvodu nepochopení bylo toto adv. opisovačem v srbskocsl. rkp. nahrazeno spojením ВЪ ПРАВДУ, které je synonymem k adv. ИСТИНЬНО, jež se v apokryfu vyskytuje na místě lat. *vere*; podle našeho názoru spojení uvedené v NicodS odpovídá pouze lat. *vere* a lexém, jež by odpovídal lat. *bene*, zde chybí.

Dále si můžeme v starším ruskocsl. rkp. všimnout adjektiv МРЪТВЪЗ И ЖИВЪЗ, avšak v zbývajících dvou sledovaných rukopisech. se nachází spojení ПО СМЪРЪТИ; oba způsoby překladu sémanticky odpovídají lat. předloze, která zní *de morte vivus*.

Zaměříme-li se na syntaktickou rovinu prvního souvětí tohoto úryvku, tak si lze v lat. textu všimnout dvou vedlejších vět kauzálních, jež jsou uvozeny konjunkcí *quoniam* a *quia*, v csl. překladu se objevují také vedlejší věty kauzální se spojkami ИМЖЕ a ЮКО.

Následující souvětí začíná adv. *vere*, které je nyní přeloženo adv. ПРАВО, lze se domnívat, že překladatel z důvodu stylistické disimilace převedl lat. *vere* pomocí adv. ПРАВО, které je synonymem k lexému ИСТИНЬНО, jež se vyskytuje v předešlém souvětí.

V tomto úryvku se v lat. textu nachází gerundivum ve spojení se slovesem *esse* (*ammirandum est*); tato neosobní vazba je v Nicod přeložena pomocí infinitivu a tvaru slovesa БЪИТИ (ДИБИТИ СЯ ЕСТЬ), tedy jedním ze způsobů překladů predikativního gerundiva v neosobní vazbě, jež ve své studii uvádí V. Konzal, který provedl analýzu překladů gerundivních vazeb českocsl. památek přeložených z lat., jako další možnosti udává překlad participiem nebo

adjektivem, subst. verbálním a verbem finitem; překlad infinitivem je užíván nejčastěji.²⁵

V csl. znění apokryfu si můžeme všimnout absence odpovídající části lat. textu – *non solum resurrexit a mortuis sed*, tedy úseku, jenž je v lat. předloze uveden v edici, jejímž autorem je Kim, ale v některých lat. rukopisech se tato část nevyskytuje,²⁶ což může být dokladem, že lat. text, jež vydal Kim, nemusí být přímou předlohou csl. překladu Nicod, neboť paralela lat. předlohy se neobjevuje v žádném námi sledovaném csl. rukopise.

V lat. předloze si můžeme povšimnout ind. perf. pas. slovesa *videre* (*visi sunt*), jež je do csl. přeloženo part. perf. pas. s tvarem aoristu slovesa ВЪИТИ (ВНДѢНИ ВЪИША), v NicodF i NicodS se ovšem vyskytuje n-ové part. s přítomným tvarem slovesa ВЪИТИ (ВНДѢНИ СЪТЬ). Je možné se domnívat, že opisné pasivum uvedené v mladším ruskocsl. rkp. a srbskocsl. rkp. se přítomným tvarem snaží formálně napodobit lat. předlohu, neboť část lat. analytického tvaru (*sunt*) je tvarem přítomným. Podle našeho názoru opisovač náležitě opravil prez. tvar aoristovým.

V posledním souvětí tohoto úseku vidíme v lat. textu vedlejší větu kauzální se spojkou *quia* a ind. prez. (*scimus*), v csl. znění apokryfu se také nachází ind. prez. (ВѢМЪ) a stejně jako v předchozí větě použil překladatel konjunktci ИМЖЕ. V závěru úryvku si můžeme v csl. překladu všimnout chybějící paralely k lat. *in templo*.

1.3.2 Analýza XVII./2

Et ipse Symeon habuit duos filios, fratres germanos, et nos omnes in dormitione et sepultura eorum fuimus. Ambulate ergo et videte monumenta eorum: aperta enim sunt, quia resurrexerunt, et ecce sunt in civitate Arimathia simul viventes. In orationibus quidem audiuntur clamantes, cum nemine autem loquentes, sed sunt ut mortui silentes. Sed venite ambulemus ad eos cum omni honore et moderatione et

²⁵ KONZAL, V.: *Latinské gerundium a gerundivum v staroslověnském překladu* (Responze latinské syntaxe v českocírkvněslovanských památkách II.). Cyrillomethodiana 2005 (Slavia 74,2005, 2-3), s. 187-189.

²⁶ TISCHENDORF, C.: *Evangelia apocrypha*. Lipsko 1876, s. 389.

perducamus eos ad nos. Et coniurantes forsitan loquentur nobis de resurrectionis eorum mysterio.'

И ТЪ САМЪ СҮМЕОНЪ ИМѢЮЩЕ СЪИЗИ ДВА БРАТА, И МЗИ ВСИ НАДЪ
ПОКОЕМЗИ НАДЪ ПОГРЕБЕНЬЕМЪ ЕЮ БѢХОМЪ. ИДѢТЕ ОҮБО И ВИДИТЕ ГРОБА
ЕЮ • ШТВЕРСТА ЕСТА, ИЗ НЕЮ ЖЕ ВОСКРЕСОСТЕ. И ТАКО ЕСТЕ ВЪ ГРАДѢ ВЪ
АРИМАФЕИ В КҮПѢ ЖИВА ВЪ МОЛИТВАХЪ. ЖИВА ЕСТА СЛЪШИМА ВЪПИЮЩА,
НИ С КИМЪЖЕ ГЛАГОЛЮЩА, ЕСТЕ БО МОЛЧАЩА ЯКО МРЪТВА. ДА ПРИДѢМЪ
ОҮБО, ИДЕМЪ К НИМА ВСЕЮ ЧЪСТЬЮ И СМирЕНЬЕМЪ И КРОТОСТЬЮ, И
ПРИВЕДЕМЪ Я К НАМЪ, И ЗАКЛЕНЕМЪ А, ДА НЕКЪЛИ ГЛАГОЛЕТА К НАМЪ Ш
ВОСКРЕШЕНЬИ НЕ ОҮТАЮЩА.

V prvním souvětí se vyskytují dva slovesné tvary, v obou případech se v lat. předloze jedná o ind. perf. (*habuit a fuimus*), které do csl. překladatel převedl ind. imperf. (ИМѢЮЩЕ а БѢХОМЪ).

Můžeme si všimnout, že překladatel lat. *fratres germanos* přeložil pouze subst. БРАТРЪ, podle našeho názoru tak učinil proto, že považoval lat. adj. *germanus* za nadbytečné, neboť v lat. jsou substantiva *frater* a *germanus* synonymní.

V následujícím souvětí v lat. předloze vidíme tvary imperativu (*ambulate a videte*), na paralelním místě csl. překladu se také vyskytuje imperativ (ИДѢТЕ а ВИДИТЕ). Dále si můžeme všimnout lat. tvaru *aperta sunt*, tento tvar interpretujeme jako 3. os. ind. perf. pas., csl. překladatel převedl tento tvar pomocí part. perf. pas. a slovesa БЪИТИ v prez. (ШТВЕРСТА ЕСТА). Slovesný tvar uvedený v csl. překladu z formálního hlediska odpovídá lat. tvaru. Mohli bychom se domnívat, že překladatel jen mechanicky napodobil lat. předlohu; podle našeho názoru je také možné, že překladatel interpretoval lat. *aperta sunt* jako spojení adj. s prez. tvarem slovesa *esse*, a proto uvádí prez. formu slovesa БЪИТИ, neboť by byla uvedena také v lat. textu, v kterém je ze syntaktického hlediska možná. Domníváme se, že z významového pohledu se na tomto místě jak v lat. tak v csl. textu může vyskytovat prez. i perf., což je možná důvod k tomu, že ani pozdější opisovači csl. apokryfu prez. tvar na aoristový neupravili.

V lat. předloze vidíme vedlejší větu kauzální se spojku *quia* a ind. perf. (*quia resurrexerunt*), v csl. znění se nachází aorist duálu slovesa **ВЪСКРѢСИТИ** (**ВОСКРЕСОУТЕ**) a konjunkce **ЖЕ**; je možné, že v původním překladu se vyskytovala konjunkce **ИМЪЖЕ**, což by odpovídalo způsobu překladu lat. kauzálních vět se spojku *quia* v námi analyzovaném materiálu.²⁷ Oproti lat. předloze se v překladu Nicod nachází spojení **ИЗ НЕЮ**, které je v mladší ruskocsl. rkp. doplněno **И С НИМ**.

V následující části si opět můžeme povšimnout, že csl. překlad se odlišuje od lat. textu Einsiedelnského rkp. a je bližší znění ostatních lat. rukopisů, jež jsou uvedeny v Tischendorfově edici. V lat. rukopisech, mimo Einsiedelnský rkp., je spojení *in orationibus* součástí souvětí, jež začíná slovy: *Ambulate ergo...* také v csl. překladu je odpovídající spojení **ВЪ МОЛИТВАХЪ** součástí souvětí **ИДѢТЕ ОУБО...** ale v edici, jejíž autorem je Kim, spojení *in orationibus* náleží již k následujícímu souvětí.

V lat. textu si dále můžeme všimnout slovesných tvarů *venite* a *ambulemus*, první je tvar imperativu, druhý konj. prez., ale oba zde slouží k vyjádření rozkazu. V csl. překladu na tomto místě vidíme za lat. *venite* tvar imperativu v 1. os. pl. (**ПРИДѢМЪ**), v NicodS i NicodF se však nachází tvar 2. os. pl. (**ПРИИДѢТЕ**), který přesně odpovídá lat. předloze, v níž je první z jmenovaných lat. tvarů také v 2. os. pl., a proto se lze domnívat, že se nacházel také v původním archetypu Nicod. Druhý z lat. tvarů je do csl. ve všech sledovaných rukopisech převeden ind. prez. (**ИДЕМЪ**).

Překladatel použil subst. **ЧИСТОТА** za lat. *honor* a lat. *moderatia* přeložil pomocí dvou lexémů – **СЪМѢРЮНИИ** a **КРОТОСТЬ**. Subst. **СЪМѢРЮНИИ** se zde objevuje s **И** místo **Ѣ**, v této podobě je tento lexém v rámci SJS doložen z Nicod, NomJas a BesUvar.

1.3.3 Analýza XVII./3

Haec audientes omnes gavisī sunt. Et euntes Annas et Cayfas, Nichodemus et Ioseph et Gamaliel, non invenerunt eos in sepultura eorum, sed ambulantes in civitatem Arimathiam ibi eos invenerunt in oratione fixis genibus. Et osculantes

²⁷ Srov. VAILLANT, A.: *L'évangile de Nicodème. Texte slave et latin*, Genève – Paris 1968, s. 52.

eos cum omni veneratione et timore Dei, perduxerunt eos in Hierusalem in synagogam. Et clausis ianuis, tollentes legem Domini posuerunt in manibus eorum, coniurantes eos per Deum Adonay et Deum Israel qui per legem et prophetas locutus est patribus nostris: 'Si ipsum esse creditis qui vos a mortuis resuscitavit, dicite nobis quomodo resurrexistis a mortuis.'

СИ СЛЪШАЩЕ ВСИ ВЕСЕЛЬСТВУЮТЬ СЯ. ИДУЩЕ АННА И КАМАФА И НИКОДИМЪ
И ОСИФЪ И ГАМАЛИИЛЪ, И НЕ ОБРЪТУ ЮЮ ПОГРЕБЕНУ, НЪ ЯКО ИДОША В
ГРАДЪ ВЪ АРИМАФЕЮ, И ТУ ОБРЪТУ Я В МОЛИТВАХЪ ПРЪКЛОНЬША
КОЛЪНЪ. И ОБЛОБЪЗАЮЩЕ А СЪ ВСЕЮ ЧЪСТЬЮ, БЫНУ БОЯЗНЮ БОЖЬЕЮ, И
ПРЪВЪСА Я ВЪ ЕРОУСАЛИМЪ ВЪ СНЕМЪ. И ЗАТВОРЕНОЮ ДВЕРЬЮ ВЗЕМШЕ
ЗАКОНЪ ГОСПОДЬНЪ ПОЛОЖИША НА РУКУ ЮЮ, КЛЕНУЩЕ Я • БОГОМЪ
АДАНАЕМЪ, БОГОМЪ ИЗРАИЛЕВОМЪ, ИЖЕ ЕСТЬ СКВОЗЪ ЗАКОНЪ И ПРОРОКЪИ
ГЛАГОЛАСТЕ ОТЦЕМЪ НАШИМЪ, АЩЕ ТОГО СУЩА ВЪРУЧЕТА ИЖЕ ВЪИ ОУ
МРЪТВЫХЪ ВЪСКРЪСИ, ПОВЪДИТА НАМЪ КАКО ВЪСКРЪСОСТА ОУТ МРЪТВЫХЪ.

V první větě tohoto úryvku se v lat. předloze nachází tvar ind. perf. semideponentního slovesa (*gavisi sunt*), v csl. textu vidíme tvar ВЕСЕЛЬСТВУЮТЬ СЯ, který Vaillant pro starší ruskocsl. rkp. upravuje na ВЕСЕЛАЩЕ СЯ СОУТЬ,²⁸ tedy na spojení part. prés. akt. s ind. prés. slovesa ВЪИТИ; v mladším ruskocsl. rkp. se vyskytuje pouze nt-ové part. (ВЕСЕЛАЩЕ СЯ) a v NicodS se objevuje spojení prepozice se subst. (СЪ РАДОСТІЮ).

V následujícím souvětí se za lat. ind. perf. (*invenerunt*) dvakrát nachází tvar aoristu asigmatického (ОБРЪТУ), který je v starším ruskocsl. rkp. Vaillantem opět upraven – na tvar sigmatického aoristu (ОБРЪТОСТА), v zbývajících csl. textech je uveden aoristový tvar v plurálu (ОБРЪТОШЕ). Na konci tohoto souvětí si můžeme v lat. textu všimnout spojení abl. part. perf. pas. a substantiva (*fixis genibus*), jedná se o tzv. abl. způsobový, který do csl. překladatel převedl pomocí tvaru part. préterita akt. slovesa ПРЪКЛОНИТИ v akuzativu a akuz. duálu subst. (ПРЪКЛОНЬША КОЛЪНЪ). Dále si můžeme povšimnout překladu lat. *timore Dei*, které je do csl. převedeno spojením БЫНУ БОЯЗНЮ БОЖЬЕЮ, kdy se nám může užití lexému БИНА jevit jako projev volného překladu.

²⁸ VAILLANT, A.: *L'évangile de Nicodème. Texte slave et latin*, Genève – Paris 1968, s. 52.

V dalším souvětí vidíme v lat. textu vazbu abl. absolutního (*clausis ianuis*), která je do csl. převedena pomocí instrumentálu absolutního (ЗАТВОРЕНОЮ ДВЕРЬЮ), tedy jiného absolutního pádu než je tomu v zbývajících lat. abl. absolutních, jež se nacházejí v námi excerpovaném materiálu a které jsou překládány dativem absolutním. V Nicod si můžeme všimnout variantních čtení k instrumentálu absolutnímu, který je uveden v starším ruskocsl. rkp. Na témže místě v mladším ruskocsl. rkp. nacházíme spojení ЗАТВОРЕНИ ДВЕРЬМИ, které můžeme interpretovat jako instrumentál plurálu s chybnou koncovkou participia. Srbskocsl. verze neuvádí absolutní vazbu, ale tvar aoristu a substantiva v akuzativu (ЗАТВОРИШЕ ДВРИ).

Lat. *per Deum Adonay Deum Israel* – prepozice *per* s akuz. je do csl. přeloženo bezpředložkovým instrumentálem. Předložka *per* je přeložena až ve spojení СКВОЗЪ ЗАКОНЪ И ПРОРОКЪИ za lat. *per legem et prophetas*.

V lat. předloze vidíme tvar 3. os. sg. ind. perf. deponentního slovesa *loqui* (*locutus est*), na paralelním místě se v jednotlivých námi sledovaných csl. rukopisech vyskytují odlišné tvary slovesa ГЛАГОЛАТИ; v starším ruskocsl. rkp. se nachází aorist pl. (ГЛАГОЛАСТЕ), v NicodF aorist sg. (ГЛАГОЛА) a v srbskocsl. rkp. part. prés. akt. (ГЛАГОЛЮ).

Dále si v lat. textu můžeme všimnout podmínkové věty se spojkou *si* a ind. prés. (*si... creditis*), do níž je včleněna vazba akuz. s inf. (*ipsum esse*). V csl. překladu se nachází konjunkce АЩЕ a ind. prés. duálu (ВЪРУЧЕТА) a lat. vazba akuz. s inf. je do csl. převedena spojením gen. sg. a part. prés. akt. (ТОГО СУЩА).

1.3.4 Analýza XVII./4

Hanc / coniurationem audientes, Karinus et Leucius contremuerunt corpore et conturbati gemuerunt corde. Et simul respicientes in caelum facerunt signaculum crucis digitis suis in linguas suas et statim simul locuti sunt dicentes: 'Da nobis singulos tummos cartae et scribamus quod vidimus et audivimus.' Et dederunt eis. Et sedentes scripserunt singuli sic dicentes:

СЕЮ КЛАТВУ СЛЪИШЮЩА КАРИНЪ И ЛИЦИНЪ ВЪСТРАСОСТЕ СЯ ТЪЛОМЪ И СМАТОСТЕ СЯ И ВОСДОХНЪСТА СРЪДЦЕМЪ. И В КЪПЪ ОКРЪСТЪ ГЛАДАЮЩА ВЪ

НЕБО СТВОРИТЕ ЗНАМЕНЬЕ КРЕСТОВО ПЪРСТОМА СВОИМА НА ЯЗЫКУ СВОЕЮ,
И ЯКО ТАКО ГЛАГОЛЮЩА ЕСТЕ, РКҪЩА • ДАДИТЕ НАМЪ РАСТНА ОҪСКОҪТЪКА
ХАРТИНА, И НАПИШЕВЪ ЯЖЕ СЛЪШАХОВЪ И ВИДЪХОВЪ. И ДАША ИМА, И
ТА СЪДАЩА ПИСАСТЕ РАЗНО, ТАКО РКҪЩЕ •

V prvním souvětí se vyskytuje sloveso ВЪСТРАСТИ СѦ, které je překladem lat. *contremere*; v rámci SJS je lexém doložen pouze z Nicod, Supr a Bes. V následujícím souvětí si můžeme na místě lat. slovesa *respicere* všimnout v jednotlivých námi sledovaných csl. rukopisech užití odlišných spojení. V mladším ruskocsl. rkp. je uvedeno adv. ОКРЪСТЬ a sloveso ГЛАДАТИ, v NicodS se nachází totéž adv. a sloveso ЗЪРЪТИ, v starším ruskocsl. rkp. vidíme opět stejné adv. se slovesem ГРАСТИ, lze se domnívat, že také v posledním jmenovaném rkp. se nacházelo pravděpodobně sloveso ГЛАДАТИ, k tomuto názoru nás vybízí lat. předloha a také variantní čtení ze zbývajících rukopisů, podle našeho názoru by se v starším ruskocsl. rkp. mohlo jednat o písářskou chybu.

Dále si můžeme všimnout lat. tvaru ind. perf. deponentního slovesa *loqui* (*locuti sunt*), které je v námi sledovaných csl. rukopisech přeloženo part. prez. akt. slovesa ГЛАГОЛАТИ s ind. prez. slovesa БЪТИ (ГЛАГОЛЮЩА ЕСТЕ).

V csl. znění apokryfu vidíme imperativ pl. (ДАДИТЕ), ale v lat. předloze se nachází imperativ sg. (*da*), tato odlišnost je pravděpodobně způsobena zněním předlohy, z které bylo překládáno, ostatní lat. rukopisy uvedené v Tischendorfově edici, mimo Einsiedelnského rkp., uvádějí tvar plurálu (*date*).

V tomto úryvku si můžeme všimnout lexému ХАРЪТИНЪ, který je v rámci SJS doloženo pouze z Nicod, jedná se o překlad lat. genitivu *chartae*. Dále se zde vyskytuje adj. РАЗЪНЪ s významem „jednotlivý“ za lat. *singulus*, s tímto významem je tento lexém v SJS zachycen pouze z Nicod a VencNik. Dalším lexémem, který se vyskytuje pouze v Nicod, a to jen v starším ruskocsl. rkp., je subst. ОҪСКОҪТЪКЪ jako překlad lat. *tomus*; v zbylých dvou rukopisech se nachází subst. ЛИСТЪ.

1.4 ANALÝZA XXVI. KAPITOLY

1.4.1 Analýza XXVI./1

Et cum haec loquerentur sanctis Enoch et Helias, ecce supervenit alius vir miserrimus, portans humeris suis signum crucis. Videntes eum omnes sancti dixerunt ad eum: “Quis es tu, quia visio tua latronis est? Et quid es quod portat signum in humeris?” Quibus respondens dixit: “Vere dixistis, quia latro fui omnia mala faciens super terram.

И ЕГДА СИ ГЛАГОЛАСТЕ СВАТЫИ ЕНОХЪ И ИЛЪЯ, ПРИДЕ ДРУГЪИИ МУЖЬ ХУДЪ ОУМИЛЕНЪ, НЕСЪИ НА РАМУ СВОЕЮ ЗНАМЕНЬЕ КРЪСТНОЕ. И ВИДАЩЕ ЕГО ВСИ СВАТНИ РЪША К НЕМУ • КТО ЕСИ ТЫ, ИМЖЕ ВЗОРЪ ТВОИ АКЪИ РАЗБОИНИКА ЕСТЬ, И ЧТО ЕСТЬ ЗНАМЕНЬЕ ЕЖЕ ПОСИШИ НА РАМУ, И УТВЪЩАВЪ РЕЧЕ ИМЪ • ПРАВО РЪСТЕ ЯКО РАЗБОИНИКЪ БЪХЪ, И ВЪСА ЗЛОБИ ТВОРА ПО ЗЕМЛИ.

V první větě tohoto úryvku vidíme v lat. textu vedlejší větu časovou s konjunkcí *cum* a konj. imperfekta slovesa *loqui*, jedná se o tzv. „cum historicum“, tedy o typ vedlejší věty časové se spojkou *cum* a konjunktivem. V csl. překladu se také nachází vedlejší věta časová se spojkou ЕГДА a ind. aoristu slovesa ГЛАГОЛИТИ. Konj. imperf. slouží v lat. předloze k vyjádření současnosti dějů věty hlavní a věty vedlejší, v csl. textu je současnost vyjádřena užitím nedokonavého slovesa ve větě vedlejší.²⁹

Zaměříme-li se na lexikum tohoto souvětí, můžeme si všimnout, že na místě lat. *miserrimus* se v csl. překladu vyskytuje spojení dvou adjektiv ХУДЪ ОУМИЛЕНЪ, druhé z adj. je v SJS doloženo pouze z Psalt, Supr, Ryb a Nicod. Dále si v tomto úryvku můžeme všimnout lexikálního různočtení, kdy se v starším ruskocsl. rkp. nachází subst. ВЪЗОРЪ, v NicodF vidíme slovní tvar ВОЗРАКЪ, v srbskocsl. rkp. lexém ЗРАКЪ, na paralelním místě v lat. předloze se vyskytuje subst. *visio*. Lexém ВЪЗОРЪ je v rámci SJS doložen pouze ze Supr.

²⁹ K vyjádření předčasnosti a současnosti viz VEČERKA, R.: *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc – Praha 2006, s. 228.

V poslední větě této podkapitoly si lze povšimnout překladu lat. part. prés. akt. (*respondens*) part. prët. akt. (ⲠⲧⲪⲉⲩⲁⲈⲪ), dále se v lat. předloze vyskytuje ind. perf. slovesa *esse* (*fui*), který je přeložen imperf. odpovídajícího slovesa (ⲈⲪⲬⲪ).

1.4.2 Analýza XXVI./2

Et Iudaei me crucifixerunt cum Iesu et vidi omnia quae facta sunt per crucem Iesu crucifixi, et credidi eum creatorem omnium esse creaturarum et regem omnipotentem, et deprecatus sum eum dicens: ‘Memor esto mei, Domine, quando veneris in regnum tuum.’ Statim suscipiens deprecationem meam, dixit mihi: ‘Amen, dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.’ Et dedit mihi hoc signum crucis dicens: ‘Hoc portans ambula in paradiso, et si non dimiserit te ingredi angelus custos paradysi, ostende illi signum crucis et dices ad eum quia “Iesus Christus, Filius Dei, qui nunc crucifixus est, transmisi me.”’

И ЖИДОБЕ МА НА КРЪСТЪ ПРИГВОЗДИША СЪ ИСОУСОМЪ, И ВИДѢХЪ ВЪСА ЯЖЕ СТВОРЕНА СҮТЬ В РАИ И ДО КРЪСТА ИСОУСОВА, И ВѢРОВАХЪ ЕМУ ЯКО ТВОРЕЦЬ ЕСТЬ ВСЕГО СҮЩЬСТВА И ЦѢСАРЬ ВСЕМОГАН. И ЗОВЪИИ К НЕМҮ РѢХЪ • ПОМАНИ МА, ГОСПОДИ, В ЦѢСАРЬСТВО СВОЕ. И СКОРО ПРИЕМЪ МОЛИТВҮ МОЮ РЕЧЕ МИ • АМИН ГЛАГОЛЮ ТИ, ТЫ ДНЬСЬ СО МНОЮ БҮДЕШИ В РАИ. И СЕ ВДА МИ ЗНАМЕНЬЕ КРЪСТНОЕ, І РЕЧЕ • СЕ НЕСЪИ ИДИ В РАИ, И АЩЕ НЕ ВПҮСТИТЬ ТЕБЕ ВНҮТРЬ ВНИТИ АНГЕЛЪ СТРАЖА РАЮ, ПОКАЖИ ЕМУ ЗНАМЕНЬЕ КРЪСТОВО, И РЕЧЕШИ К НЕМҮ ЯКО • ИСОУСЪ СЫНЪ БОЖИИ ИЖЕ НЪИИЪ НА КРЪСТЪ ПРОПАТЪ ЕСТЬ ПОСЛА МА.

V lat. textu vidíme kompozitum *crucifigere*, jež je přeloženo pomocí slovesa ПРИГВОЗДИТИ a spojení prepozice se subst. НА КРЪСТЪ (НА КРЪСТЪ ПРИГВОЗДИША); v srbskokosl. rkp. se na místě slovesa ПРИГВОЗДИТИ vyskytuje lexém ВЪСТЪКНҮЖИ (ВОСТКНОУША НА КРЪСТЪ), který je v rámci SJS doložen ze Supr, Nicod a Bon, Lob, Par.

Zaměříme-li se na syntaktickou stránku prvního souvětí této podkapitoly, můžeme si v lat. předloze všimnout vazby akuzativu s infinitivem (*credidi eum creatorem omnium esse creaturarum et regem omnipotentem*). Do csl. byla tato

vazba přeložena vedlejší větou s konjunkcí **иже**, místo lat. inf. slovesa *esse* se zde vyskytuje 3. os. sg. ind. prez. slovesa **БЪИТИ** a subst., která se v lat. textu objevují v akuz. se v překladu objevují v nominativu.

V tomtéž souvětí se nachází lat. tvar ind. perf. deponentního slovesa *deprecari* (*deprecatus sum*), jež je do csl. přeloženo part. prez. akt. slovesa **ЗВЪАТИ** (**ЗОВЪИИ**); v NicodS i NicodF se vyskytuje variantní čtení – nachází se zde aorist slovesa **ПРОСИТИ** (**ПРОСИХЪ**). Lze si všimnout ještě dalšího různočtení, tentokrát se jedná o různočtení morfologické, kdy se na místě lat. part. prez. akt. slovesa *dicere* (*dicens*) v starším ruskocsl. rkp. nachází tvar aoristu slovesa **РЪЩИ** (**РЪХЪ**) a zbývající dva rukopisy uvádějí part. prez. akt. téhož slovesa (**РЪКИ**).

Dále si můžeme v apokryfu povšimnout evangelního citátu, jenž odpovídá verši z Lukášova evangelia (Lk 23, 42), stejná část evangelního úryvku se nachází také v X. kap. Nicod, kterou jsme analyzovali výše. Csl. znění tohoto verše si odpovídá v obou kapitolách, přestože lat. předloha je odlišná. V lat. textu této kapitoly se oproti kap. X. objevuje spojení *quando veneris*, které není v csl. překladu reflektováno, je možné, že absence tohoto spojení je způsobena vlivem překladu lat. verše v X. kap.; také je možné, že byl překlad upraven pozdějšími opisovači, kteří mohli překlad upravit podle znění totožného verše v X. kap. apokryfu. Srovnáme-li tento verš, který je uveden v Nicod se zněním z kanonických stsl. památek, konkrétně s textem uvedeným v As a Zogr, zjistíme, že v obou památkách se paralela, která koresponduje s lat. *quando veneris* nachází – **ЕГДА ПРИДЕШИ**. Přestože se na tomto místě v lat. předloze Nicod spojení *quando veneris* objevuje a odpovídající překlad se vyskytuje v stsl. kanonických textech, o kterých se lze domnívat, že měly vliv na překladatele Nicod,³⁰ tak v tomto případě lat. spojení do csl. přeloženo nebylo, což může podporovat naši domněnku, že překlad spojení zde chybí vlivem znění stejného úseku v X. kap.

V tomto verši si lze také všimnout překladu lat. spojení *in regnum tuum*, které je v starším ruskocsl. rkp. přeloženo **В ЦЪСАРЬСТВО СВОЕ**, avšak mladší

³⁰ Kuběnová, J.: *Církevněslovanský překlad Nikodémova apokryfního evangelia a jeho vztah k staroslověnským evangelním textům*, Olomouc 2009, s. 46 (bakalářská diplomová práce FF UP).

ruskocsl. rkp. i srbskocsl. rkp. uvádějí spojení **ВО ЦѢСАРСТВЕНИ ТВОЕМ**, rozdíl mezi jednotlivými spojeními vidíme jednak v užití posesiva, kdy v starším ruskocsl. rkp je posesivum **СВОИ**, v NicodF i NicodS pak **ТВОИ**. Další odlišností je užití pádu, v prvním zmíněném rkp. je uveden tvar akuzativu, ze dvou zbývajících rukopisů je doložen tvar ablativu. Toto různočtení může podpořit naši domněnku, že csl. ekvivalent k lat. *quando veneris* se v tomto úryvku apokryfu vyskytoval, neboť by po něm, stejně jako v lat., byla použita prepozice **ВЪ** s akuz., která se zde nachází podle našeho názoru proto, že pravděpodobně opisovač vynechal odpovídající paralelu k lat. *quando veneris*, možná vlivem znění tohoto verše v X. kap. (jak jsme uvedli výše), ale pád následujícího spojení již neupravil. Náležitý pád je uveden v mladším ruskocsl. rkp. a srbskocsl. rkp.

V tomto úryvku Nicod se nachází ještě jeden verš, který koresponduje s citátem z Lukášova evangelia (Lk 23, 43), jenž se také objevuje v X. kap. Nyní je ovšem text lat. předlohy shodný a také csl. znění je v obou zmíněných kapitolách stejné (*Amen, dico tibi, hodie tecum eris in paradyso – АМИН ГЛАГОЛЮ ТИ, ТЫ ДНЬСЬ СО МНОЮ БУДЕШИ В РАИ*).

V této podkapitole vidíme v lat. předloze vedlejší větu podmínkovou se spojkou *si* a slovesem ve futuru II (*si...dimiserit*), v csl. překladu se nachází vedlejší věta podmínková s konjunkcí **АЩЕ** a slovesem v ind. prez. (**АЩЕ...ВПУСТИТЬ**). V této vedlejší větě si můžeme všimnout, že překladatel převedl lat. *ingredi* do csl. slovesem **ВЗНИТИ**, které odpovídá lat. předloze, a doplnil ho o adv. **ВЗНЖТРЬ**, které se může jevit jako sémanticky nadbytečné. Další vedlejší věta tohoto souvětí je v lat. uvozena spojkou *quia*, jež je do csl. přeložena konjunkcí **ЯКО**, v této větě je vložena další vedlejší věta, jedná se o vztaznou větu adjektivní, v lat. se spojkou *qui*, v csl. překladu s konjunkcí **ИЖЕ**.

1.4.3 Analýza XXVI./3

'Cum hoc fecissem, dixi ad angelum custodem paradysi. Statim/ aperiens introduxit me et conlocavit me ad dexteram paradysi dicens: 'Ecce modicum sustine et igredietur omnis generis humani pater Adam cum omnibus filiis suis sanctis et iustis Christi, Domini crucifixi.'" Haec omnia verba latronis audientes omnes patriarchae et propethae una voce dixerunt: "Benedictus Dominus

omnipotens, pater aeternorum, pater misericordiarum, qui talem gratiam peccatoribus tuis dedisti et in gratiam paradysi reduxisti in tua pinguis pascua, quia haec est spiritualis vita certissima. Amen. Amen.”

И ТАКО СТВОРИХЪ, И ЯКО ТАКО ИЗГЛАГОЛАХЪ КЪ АНГЕЛУ СТРАЖИ
РАИСКОМУ, АБЬЕ ШТВЪРЪЗЕ И ВВЕДЕ МА ОУТРЪ И ПОСАДИ МА О ДЕСНЮ
РАЮ, РЕКЪ МИ • СТВОРИ МАЛО, И ВНИДЕТЬ ВСЬ РОДЪ ЧЛОВѢЧЬСКЪИИ И
ОТЬЦЬ АДАМЪ СО ВСѢМИ ЧАДЪИ СВОИМИ СВАТЪИМИ И ПРАВЕДНЫМИ ...
ХРИСТА ГОСПОДА НАШЕГО ІСОУСА НА КРЪСТѢ ПРОПАТАГО.

СИ ВСА СЛОВЕСА СЛЪШАЩЕ ШТ РАЗБОИНИКА ВСИ ПРЕДНИИ ОТЦИ И ПРОРОЦИ
ЕДИННѢМЪ ГЛАСОМЪ РѢША • СВАТЪ ГОСПОДЪ ВСЕМОГАН, ОТЬЦЪ ВѢЧНЫХЪ
БЛАГЪ, ОТЬЦЬ МИЛОСРЪДИЕНЪ ТЫ ЕСИ, ТЪИ ЧИСТЪИИ ШЕДРОТА
ГРѢШНИКОМЪ, ОТЬЦЬ ШЕДРОТЪИ РАИСКЪИИ, ВЪСПАТЬ ПРИВЕДЕ ВЪ ВѢЧНЫИ
ЖИВОТЪ, ЯКО ЕСТЬ ДОУШАМЪ ЖИЗНЬ ВѢЧНАЯ • АМИН.

V prvním souvětí této podkapitoly si můžeme všimnout v lat. předloze vedlejší věty časové s konjunkcí *cum* a konj. plusquamperf. slovesa *facere* (*fecissem*), konj. plusquamperf. je zde užito k vyjádření předčasnosti; v starším ruskocsl. rkp. se nachází spojka ТАКО a perfektivum v aoristu (СТВОРИХЪ), v NicodF i NicodS se spolu s tímto slovesným tvarem vyskytuje konjunkce ЮГДА. V tomtéž souvětí si lze povšimnout lexikálního různocnění, kdy v starším ruskocsl. rkp. je uveden tvar slovesa ИЗГЛАГОЛАТИ, kdežto v zbývajících dvou námi sledovaných rukopisech se nachází tvar slova РЕЩИ. Lat. slovo *introducere* převedl překladatel do csl. pomocí slovesa ВЪВЕСТИ a adv. ЖТРЪ, které je v rámci SJS doloženo z Ostr, Supr, Hom a Bes. Také adj. РАИСКЪ vyskytující se v této části je v SJS zachyceno pouze ze Supr, Progl, Bes a Nicod.

V csl. překladu si můžeme všimnout místa, které označují tři tečky, je to místo, jež ve všech námi sledovaných rukopisech chybí. Také v lat. textu uvedeném v Kimově edici se tato část apokryfu nenachází, což opět může ukazovat k blízkosti csl. textu s lat. předlohou, jež je uvedena ve zmíněné edici. Chybějící místo v některých lat. rukopisech zní: *post triumphum et gloriam ascensionis*.

V posledním souvětí této kapitoly překladatel převedl lat. adj. *aeternus* spojením adj. a subst. ВѢЧНЫХЪ БЛАГЪ; dále si lze povšimnout překladu lat.

slovesa *reducere*, jež je do csl. přeloženo slovesem ПРИВЕСТИ a adv. ВЪСПАТЬ. Lat. spojení *pinguia pasua* odpovídá ve všech námi sledovaných rukopisech spojení ВЪЧНЫИ ЖИВОТЪ, domníváme se, že tento způsob překladu je dokladem překladatelovy snahy o volný a zároveň významově odpovídající překlad.

2 SOUHRNNÁ ANALÝZA PODLE JAZYKOVÝCH ROVIN

V následující kapitole se budeme věnovat jednotlivým jazykovým plánům analyzovaného materiálu. Nejprve se budeme zabývat morfologií, konkrétně se zaměříme na překlad lat. slovesných tvarů do csl. V podkapitole věnující se syntaxi bude předmětem našeho zájmu způsob překladu lat. ablativu absolutního, vazby akuzativu s infinitivem a vedlejších vět. V poslední podkapitole se budeme zabývat lexikální rovinou vybraných kapitol. V následujících podkapitolách uvádíme při citaci lat. dokladů nejprve kapitolu, pak stranu, řádek a za lomítkem odstavec, při citování csl. dokladů uvádíme číslo kapitoly, strany a řádku.

2.1 PŘEKLAD LAT. SLOVESNÝCH TVARŮ

2.1.1 Indikativ prézentu

Lat. ind. préz. je do csl. většinou převeden odpovídajícím způsobem, tedy prézentem. Pouze v pěti případech je užit aorist.

1) Indikativ prézentu:

lat. *Et quid es quod portas signum...* (XXVI.; 46, 5/1);

csl. и что есть знаменьє юже носиши... (XXVI.; 80, 14).

2) Aorist:

lat. *Dicunt Iudei:* (VI.; 22, 13/1);

csl. рѣша иудєи (VI.; 20, 17);

lat. *Ex Iudeis autem alius quidam exiliens rogat presidem ut verbum diceret.*

(VI.; 21, 1/1);

csl. и другзи же етерз рече възсоча кз князю да слово рєкє. (VI.; 20, 7).

Použití aoristu lze v tomto případě vysvětlit zněním konkrétní předlohy, kterou měl překladatel k dispozici, neboť v prvním příkladu se v některých lat. rukopisech objevuje na místě ind. prez. (*dicunt*) tvar ind. perf. (*dixerunt*) a překlad ind. perf. aoristem je již pochopitelný. Dále je jako variantní čtení k lat. tvaru ind. prez. (*rogat*) z některých rukopisů doložen tvar ind. imperfekta (*rogabat*), jenž by překladatel do csl. převedl náležitým způsobem – aoristem. Vzhledem k tomu, že v druhém citovaném dokladu se v lat. textu jedná o souvětí s vedlejší větou účelovou, gramaticky správný je tvar ind. imperfekta.

V zbývajících případech, kdy je lat. ind. prez. do csl. převeden aoristem, se v lat. textu jedná o prézens historický, který lze přeložit časem minulým. Jako doklad můžeme např. uvést větu z X. kap.:

lat. *Et postquam conturbavit socium suum, dicit ad Iesum...* (X.; 25, 7/2);

csl. и по томъ яко прогнѣва дру҃га своего рече къ исоусови... (X.; 28, 25).

2.1.2 Indikativ imperfekta

V námi excerpovaném materiálu se vyskytuje celkem sedm tvarů tohoto lat. minulého času. Pět tvarů je do csl. převedeno pomocí aoristu, v jednom případě se za lat. imperf. objevuje csl. imperf. a jednou part. prez. akt.

1) Aorist:

Et irridebant eum principes, seniores et iudices... (X.; 25, 9/1);

поругаша его, и старѣишинзи иудеомъ и судья ... (X.; 28, 8).

2) Imperfektum:

Curvus eram et correxit me verbo. (VI.; 22, 6/2);

слоукъ вѣх и исправи ма словесем своим.(VI.; 22, 5).

3) Participium prez. akt.:

... *offerebant ei bibere dicentes...* (X.; 25, 13/1);

...приносащє єму пити глаголющє...(X.; 28, 13).

2.1.3 Indikativ perfekta³¹

Na základě excerptce slovesných tvarů z námi vybraných kapitol Nicod jsme zjistili, že lat. tvary indikativu perfekta aktiva (pomineme-li dep. a semidep. slovesa, kterým se budeme věnovat níže) jsou většinou do csl. překládány aoristem. Celkem se v námi excerptovaném materiálu vyskytuje sedmdesát dva tvarů lat. indikativu perfekta aktiva, přičemž ve třech případech je lat. perfektum přeloženo pomocí imperfekta, jednou part. prez. akt. a jednou ind. prez. akt; zbývající lat. tvary ind. perf. akt. jsou přeloženy aoristem.

1) Aorist:

lat. *Et surgens Ioseph dixit ad Annam et Caifan...* (XVII.; 35, 1/1);

csl. ВСТАВЪЗ ИОСИФЪЗ КЪ АННѢ И КАИФѢ рече... (XVII.; 50, 18).

2) Imperfektum:

lat. *Et ipse Symeon habuit duos filios, fratres germanos, et nos omnes in dormitione et sepultura eorum fuimus.* (XVII.; 35, 10/1);

csl. И ТЪ САМЪЗ СЪМЕОНЪЗ ИМѢЮЩЕ СЪИЗИ ДВА, И МЪИ ВСИ НАДЪ ПОКОЮМЪИ НАДЪ ПОГРЕБЕНЬЕМЪ ЕЮ БѢХОМЪ. (XVII.; 50, 25);

lat. *Vere dixistis, quia latro fui omnia mala faciens super terram.* (XXVI.; 46, 7/1);

csl. ПРАВО РѢСТЕ ЯКО РАЗБОИНИКЪЗ БѢХЪЗ, И ВЪСА ЗЛОВЪИ ТВОРА ПО ЗЕМЛИ. (XXVI.; 80, 15).

V uvedených příkladech si lze všimnout, že pomocí imperfekta překladatel do csl. převáděl tvary ind. perfekta lat. slovesa *esse* a *habere*, tedy stsl. atematických sloves (БЪИТИ а ИМѢТИ).

3) Participium prez. akt.:

Tímto způsobem je do csl. přeložen jeden tvar lat. perfekta akt., konkrétně se jedná o infinitiv:

lat. *...Iesus de morte vivus ascendisse in caelum.* (XVII.; 35, 3/1);

csl. ...ИСОУСЪЗ МРЪЗТЕЪЗ И ЖИВЕЪЗ ГРЛАДУЩЕ НА НЕБО. (XVII.; 50, 20).

³¹ K této problematice viz Kuběnová, J.: *K překladatelské technice Nikodémova apokryfního evangelia*, USTA ad Albim BOHEMICA, 2011, v tisku.

4) Ind. prézentu:

lat. “*Benedictus Dominus omnipotens, pater aeternorum, pater misericordiarum, qui talem gratiam peccatoribus tuis dedisti et in gratiam paradysi reduxisti in tua pingua pasqua, quia haec est spiritalis vita certissima. Amen. Amen.*”(XXVI.; 47, 28/1);

csl. СВЯТЪ ГОСПОДЬ ВСЕМОГАН, ОТЬЦЪ ВѢЧНЫХЪ БЛАГЪ, ОТЬЦЬ МИЛОСРЪДИЕ
НЬ ТЫ ЕСИ, ТЪИ ЧИСТЪИИ ЩЕДРОТА ГРѢШНИКОМЪ, ОТЬЦЬ ЩЕДРОТЪИ
РАИСКЪИИ, ВЪСПАТЬ ПРИВЕДЕ ВЪ ВѢЧНЫИ ЖИВОТЪ, ЯКО ЕСТЬ ДОУШАМЪ
ЖИЗНЬ ВѢЧНАЯ • АМИН.(XXVI.; 82, 9).

V závěru XXVI. kap. odpovídá lat. ind. perf. (*dedisti*) tvar ind. préz. ТЫ ЕСИ, lze si všimnout, že se nejedná pouze o užití odlišných časů, ale také lexémů. Domníváme se, že rozdílnost je způsobena překladatelovou snahou o volný překlad, z kterého vyplynulo převedení lat. perfekta přítomným tvarem.

Pokud jde o tvary lat. indikativu perfekta pasiva, těch jsme ve vybraných kapitolách objevili šest a jsou překládány pomocí participia perf. pasiva ve spojení s ind. přítomnu slovesa ВЪИТИ nebo participia perf. pasiva s tvary aoristu slovesa ВЪИТИ. Např.:

1) Participium perfekta pasiva + ind. préz. slovesa ВЪИТИ:

lat. *Iesus Christus, Filius Dei, qui nunc crucifixus est...*(XXVI.; 47, 19/1);

csl. ИСОУСЪ СЫНЪ БОЖИИ ИЖЕ НЪИНѢ НА КРЪСТѢ ПРОПАТЪ ЕСТЬ... (XXVI.; 80, 26);

lat. ... *quoniam audistis quia visus est Iesus...* (XVII.; 35, 2/1);

csl. ... ИМЖЕ СЛЪИШАСТЕ ЯКО ВИДѢНЪ ЕСТЬ ИСОУСЪ... (XVII.; 50, 19).

2) Participium perfekta pasiva + ind. aoristu slovesa ВЪИТИ:

lat. ... *et a multis visi sunt in Hierusalem.* (XVII.; 35, 6/1);

csl. ... И ѠТ МНОГЪ ВИДѢНИ ВЪИША ВЪ ЕРОУСАЛИМѢ. (XVII.; 50, 22).

Nyní se dostáváme k překladu lat. indikativu perfekta dep. a semidep. sloves. V excerpovaném materiálu nacházíme šest takových tvarů, proto jsme se rozhodli vybrat sledované tvary v celé památce, abychom tak získali rozsáhlejší materiál, který může vést k přesnějšímu srovnání. V Nicod se nachází devatenáct perfektních tvarů dep. (semidep.) sloves, které jsou do csl. přeloženy několika různými způsoby.

1) Aorist:

lat. *Et videns Iesus misertus est mei...*(VI.; 21, 8/1);

csl. и вида исовиѣ милосръдова ма... (VI.; 20, 13);

lat. *Et deprecatus est pro vobis...* (IX.; 23, 10/2);

csl. и помоли са за всь моисѣи и не изомростѣ... (IX.; 26, 2);

и мола бѣашѣ за вы... (F);

и моле се за вы... (S);

lat. *Et tu quomodo ingressus es sinagogam...* (XII.; 27, 9/1);

csl. и тѣ како вниде в вѣтилищѣ... (XII.; 33, 13);

lat. ... *omnia quae locuti sunt tres viri...* (XV.; 21, 2/1);

csl. ... вса ѹже глаголаша трие мѹжи... (XV.; 42, 2);

lat. ...*et prophetas locutus est patribus nostris.* (XVII.; 36, 10/2);

csl. ... и пророкѣ глаголасте отцѣмъ нашимъ (XVII.; 52,16);

глаголе къ (S);

глагола ко (F).

V starším ruskocsl. rukopise bylo lat. perfektum dep. sloves přeloženo pomocí aoristu pětkrát. Ve třech případech se shoduje se ostatními sledovanými rukopisy a ve dvou se odlišuje. V mladším ruskocsl. rukopise můžeme místo aoristu vidět nt-ové participium ve spojení s tvarem imperfekta slovesa

БЗИТИ (МОЛА БѢАШЕ), kdežto v srbskocsl. rukopise se nachází pouze tvar nt-ového participia slovesa МОЛИТИ СЯ (МОЛЕ СЕ). Latinské *locutus est* je v srbskocsl. rukopise přeloženo pomocí nt-ového participia (ГЛАГОЛЮ).

2) Participium perfekta aktiva + ind. préz. БЗИТИ (perfektum):

lat. ...*et superambulavit et ingressus est*. (I.;16,16/6);

csl. ... И ИДЕ ПО НЕМОУ, ОУТРЬ ВЛѢЗЛЪ ЕСТЬ. (I.; 8, 21);

lat. *Quomodo ingressi estis sinagogam?* (XII; 26, 8/1);

csl. КАКО ОУТРЬ ВОШЛИ ЕСТЕ ВЪ ВѢТЛИЩЕ (XII.; 32, 12);

lat. ... *tu dui sic intrepidus nostros fines ingressus es?* (XXII.; 70, 29/1);

csl. ... ИЖЕ ТАКО ВЕ-СТРАХА ВЪ НАША ПРѢДѢЛЗИ ОУТРЬ ВШЕЛЪ ЕСИ. (XXII.; 70, 16).

Lat. perfektum dep. sloves je třikrát přeloženo spojením l-ového participia s ind. préz. slovesa БЗИТИ, tedy stsl. perfektem. Můžeme si všimnout, že v tomto případě se námi sledované rukopisy shodují, nenacházíme zde variantní čtení. Také jsme zjistili, že se jedná o překlad stejného lat. slovesa – *ingredi*, které se ve vybraném materiálu vyskytuje celkem čtyřikrát, z toho je pouze jednou přeloženo aoristem a ve zbylých případech l-ovým participiem se slovesem БЗИТИ. Domníváme se, že užití l-ového participia ve spojení se slovesem БЗИТИ k překladu lat. perfekta dep. sloves je příhodné, neboť odpovídá lat. předloze po stránce významové (perfektum) i formální (participium perfekta + ind. přítentiu slovesa *esse* – БЗИТИ).

3) Participium perfekta pasiva+ БЗИТИ:

lat. ...*non est natus de fornicatione*. (II.; 17, 4/4);

csl. ... НѢСТЬ РОЖЕНЪ ОТ ЛЮБОДѢАНЬА. (II.; 10, 19n);

lat. ...*non sumus nati*... (II.; 17, 17/4);

csl. ...НѢСМЪ РОЖДЕНИ... (II.; 12, 2n);

lat. *Caecus natus sum*. (VI.; 22, 1n/2);

csl. СЛѢПЪ РОЖДЕНЪ БЪИХЪ. (VI.; 22, 2);

СЛѢПЪ РОЖДЕНЪ ЕСМЪ. (F).

Tento způsob překladu je v Nicod užit pouze u překladu tvarů lat. lexému *nascor*. Ve dvou případech se sloveso БЪИТИ objevuje v přítomné formě a jednou ve formě aoristu, ovšem na místě aoristu v starším ruskocsl. rkp a v NicodS se v mladším ruskocsl. rukopise nachází tvar přítomný. Na základě komparace s předchozími doklady bychom snad mohli znění z mladšího ruskocsl. rukopisu považovat za původní.

4) Participium prézenta aktiva + ind. prés. БЪИТИ:

lat. ...*et multum deprecatus est custor Iesum...* (I.; 16, 14/6);

csl. ...И МНОГО МОЛА ЕСТЬ ДЕСАТНИКЪ ИСОУСА... (I.; 8, 20);

...И МНОГО МОЛИ ДЕСАТНИКЪ ИСОУСА... (FS);

lat. ...*multa enim passa sum propter eum in hac nocte*. (II.; 16, 5/1);

csl. ...МНОГО БО ТЕРПАЩИ ЕСМЪ ЕГО РАДИ В СИЮ НОЩЬ. (II.; 10, 2);

...МНОГО БО ТРЕПЕЩЮЩИ ЕГО РАДИ В СИЮ НОЩЬ. (A);

...МНОГО БО ПОСТРАДАХЪ ЕГО РАДИ В СИЮ НОЩЬ. (S);

lat. ... *verba quae nobis locuti estis de Iesu*. (XIV.; 30, 14/2);

csl. ...СЛОВЕСА ЮЖЕ НАМЪ ГЛАГОЛЮЩЕ ЕСТЕ ОТ ИСУСА. (XIV.; 40, 16);

ГЛАГОЛАСТЕ (S);

lat. ...*quia ammirati sumus omnes de assumptione tua*. (XV.; 32, 10/2);

csl. ... ИМЖЕ ВСИ ДИВАЩЕ СА ЕСМЪ ОТ ИЗВЕДЕНЬА ТВОЕГО. (XV.; 44,11);

ДИВИМ СА (FS);

lat. *Haec audientes omnes gavisi sunt*. (XVII.; 35, 1/2);

csl. СИ СЛЪШАЩЕ ВСИ ВЕСЕЛАЩЕ СА СОУТЬ (XVII.; 52,8);

БЕСЕЛАЩЕ СЯ (F);

СЪ РАДОСТИЮ (S);

lat. ...*et statim simul locuti sunt dicentes.* (XVII.;36, 5/3);

csl. ...и яко тако глаголюща есте, ркѹща. (XVII.; 52, 24).

Dalším způsobem, kterým je překládáno lat. perfektum dep. (semidep.) sloves, je spojení nt-ového participia s přítomnými tvary slovesa БЪИТИ. Lze se domnívat, že v tomto případě se překladatel snažil formálně napodobit lat. předlohu – participium (překladatel zde užívá participium prézentu, přestože části lat. perfekta by odpovídalo participium perfekta) a ind. prez. slovesa *esse*. Je zajímavé, že mimo posledního dokladu mají všechny uvedené příklady variantní čtení, což může svědčit o tom, že původní překlad nebyl jasný a vyžadoval další úpravy. Také si lze všimnout, že tento způsob překladu se vyskytuje ve všech sledovaných rukopisech, není tedy specifikem některého z nich.

5) Participium prézenta aktiva + imperfektum slovesa БЪИТИ:

lat. *Et deprecati sunt Heliseum et ambulavit...* (XV.; 31, 13/1);

csl. и бѣдаше бѣахѹ ельсѣя, и ходи... (XV.; 42, 17);

и поудише ельсѣя, и ходи... (S);

lat. ... *omnes populi gavisii sunt...* (XV.; 31, 2/2);

csl. ... вси людѣ беселашь ся бѣахѹ... (XV.; 44, 2).

Tento způsob překladu se v Nicod vyskytuje pouze třikrát; dvakrát v kapitole XV, kde v jednom případě můžeme v srbskocsl. rukopise místo nt-ového participia s imperfektem slovesa БЪИТИ vidět tvar aoristu (ПОУДИШЕ). A jedenkrát v IX. kapitole jako variantní čtení z mladšího ruskocsl. rukopisu (МОЛА БѢАШЕ) k tvaru aoristu (ПОМОЛИ СЯ).

Devatenácti tvarům lat. perfekta dep. a semidep. sloves odpovídá, zahrneme-li různocnění, třicet dva tvarů csl. V deseti případech (31,25 %) je k překladu použit tvar aoristu, šestkrát (18,75 %) se setkáváme s překladem

pomocí nt-ového participia ve spojení s ind. prézentu slovesa **ВЗІТИ**. Čtyři doklady (12,5 %) jsou přeloženy n-ovým participiem se slovesem **ВЗІТИ**, třikrát (9,4 %) překladatel užil l-ové participium s ind. prézentu slovesa **ВЗІТИ** a ve třech (9,4 %) případech překladatel zvolil nt-ové participium s tvary imperfekta slovesa **ВЗІТИ**. Pouze v jednom případě je místo slovesného tvaru uveden tvar substantiva – a to v srbskocsl. rukopise, kde nacházíme tvar **съ радостію** jako překlad lat. *gavisi sunt*. Zbývajících šest dokladů tvoří různé slovesné tvary.

2.1.4 Konjunktiv prézentu

V latině se konjunktivem prez. mimo jiné vyjadřuje imperativ; v apokryfu se konj. prez. nachází pětkrát a je zde užit k vyjádření rozkazu, proto je do csl. překládán imperativem. Např.:

lat. ...*nunc se ipsum salvet*. (X.; 25, 11/1);

csl. ...**НЗІНѢ СЕБЕ ИЦѢЛИ**; (X.; 28, 10);

lat. ... *ambulemus ad eos...* (XVII.; 35, 16/1);

csl. ...**ИДЕМЪ К НИМА...** (XVII.; 52, 5).

Zbývající tvary imperativu v csl. Nicod jsou překladem lat. imperativu.

2.1.5 Konjunktiv imperfekta

V námi excerpovaném materiálu se vyskytují dva tvary konj. imperfekta a jejich výskyt v lat. předloze je dán syntaktickými pravidly vedlejších vět. První z dokladů se nachází v VI. kap.:

lat. *Ex Iudeis autem alius quidam exiliens rogat presidem ut verbum diceret*. (VI.; 21, 1/1);

csl. **И ДРУГЗИИ ЖЕ ЄТЕРЪ РЄЧЕ ВЗСКОЧА КЪ КНАЗЮ ДА СЛОВО РЕКУ**. (VI.; 20, 7).

V tomto případě se jedná o konj. ve vedlejší větě účelové, vzhledem k tomu, že v hlavní větě se nachází ind. prez., měl by ve vedlejší větě následovat konj. prez., ale jak bylo uvedeno výše, z některých lat. rukopisů je doložen ve větě

hlavní tvar ind. imperfekta, po kterém by následoval konj. imperf. Na odpovídajícím místě csl. překladu vidíme na místě konj. imperf. (*diceret*) spojení **ДА** a ind. prés. akt. (**рєкє**).

Další konj. imperf. se objevuje v XXVI. kap.:

lat. *Et cum haec loquerentur sanctis Enoch et Helias, ecce supervenit alius vir miserrimus, portans humeris suis signum crucis.* (XXVI.; 46, 1/1);

csl. **И ЕГДА СИ ГЛАГОЛАСТЕ СВАТЫИ ЕНОХЪ И ИЛЪЯ, ПРИДЕ ДРУГЪИИ МУЖЬ ХУДЪ ОУМИЛЕНЪ, НЕСЪИ НА РАМУ СВОЕЮ ЗНАМЕНЬЕ КРЪСТНОЕ.** (XXVI.; 80, 10).

V tomto lat. souvětí je konj. imperf. použit v rámci vedlejší věty časové se spojkou *cum* (jedná se o tzv. *cum historicum*, po němž následuje konjunktiv). Do csl. překladatel převedl tento tvar (*loquerentur*) aoristem odpovídajícího slovesa (**ГЛАГОЛАСТЕ**).

2.1.6 Konjunktiv plusquamperfekta

Tvary tohoto konjunktivu se v excerpovaném materiálu nacházejí dva, v VI. a X. kapitole.

lat. *Dicunt Iudei Pilato, „Interroga eum qualis fuisset dies Quando curatus est?“* (VI.; 22, 12/1);

csl. **ГЛАГОЛАША ИЮДЪИ КЪ ПИЛАТУ ВЪПРОСИ ЕГО КЪИИ ДЪНЬ ВЪАШЕ ТОГДА ЕГДА ИЦЪЛИ ЕГО.** (VI.; 20, 16).

Tento konjunktiv je do csl. přeložen ind. imperfekta; konjunktiv dalšího souvětí pak aoristem. Překladatel tak zachovává minulé časy předlohy.

lat. *Et dum abbissent ad locum, expoliaverunt eum vestimento eius, et precinxerunt eum lintheo, et coronam de spinis posuerunt super caput eius.* (X.; 24, 2/1);

csl. **И ЕГДА ПРОЧЕЕ ШТИДУ НА МЪСТО, СЪВЛЕКОША И С РИЗЪ СВОИХЪ И ОПО ЯСАША И ПЛАТОМЪ, И ВЪНЕЦЪ ТЕРНОВЪ ВОЗЛОЖИША НА ГЛАВУ ЕГО.** (X.; 28, 2).

2.1.7 Participium prézentu aktiva

Tento jmenný tvar slovesa se v lat. textu Nicod vyskytuje poměrně často, po ind. perfekta má nejhojnější zastoupení a do csl. je převáděn několika způsoby; jednak odpovídajícím participiem – préz. aktiva, dále pak part. préterita aktiva, v některých případech k překladu také slouží aorist.

1) Participium préz. aktiva:

lat. *Ex Iudeis autem alius quidam exiliens...* (VI.; 21, 1/1);

csl. и дрѹгзи же ететъ рече взскоча... (VI.; 20, 7);

lat. *Et videns Iesus misertus est mei...* (VI.; 21, 8/1);

csl. и вида исоусъ милосръдова ма...(VI.; 20, 13);

и видѣ... (FS);

lat. *Et euntes Annas et Cayfas...* (XVII.; 35, 1/2);

csl. идѹще анна и каѳа... (XVII.; 52, 8).

V námi vybraných kapitolách jsme vyexcerpovali celkem čtyřicet dva tvarů lat. part. préz. akt., které je ve dvaceti pěti případech do csl. převedeno paralelním způsobem, tedy part. préz. akt. V mladším ruskocsl. rkp. a v srbskocsl. rkp. si můžeme na dvou místech všimnout variantního čtení k nt-ovému part., jež se vyskytuje v starším ruskocsl. rukopise. V obou případech je jako varianta uvedeno part. préterita aktiva.

2) Participium préterita aktiva:

lat. *Et surgens Ioseph dixit ad Annam et Caifan...* (XVII.; 35, 1/1);

csl. встаеъ носифъ къ аннѣ и каѳѣ рече... (XVII.; 50, 18);

lat. *Quibus respondens dixit...* (XXVI.; 46, 6/1);

csl. и отвѣщаеъ рече имъ... (XXVI.; 80, 14).

S-ové participium je v našem materiálu k překladu lat. part. préz. akt. použito šestkrát a dvakrát jako různočtení v NicodS a NicodF k nt-ovému part.

3) Aorist:

lat. *Et alius quidam Iudaeus exiliens dixit:* (VI.; 22, 6/2);

csl. и дрѹгзи нюдѣинъ вскочи и рече: (VI.; 22, 5);

ВЪСКОЧЬ (S)

lat. *Respondens autem Dismas conturbavit eum dicens*: (X.; 25, 3/2);

csl. ѠТВѢЩА (ЄМҮ) ДИЖМАНЪ И СМҮТИ И, РѢКЗИИ • (X.; 28, 21).

lat. ... *et deprecatus sum eum dicens*: (XXVI.; 47, 11/1);

csl. ... И ЗОВЗИИ К НЕМҮ РѢХЪ • (XXVI.; 80, 19).

Překlad lat. part. prez. akt. aoristem je v našem materiálu použit v sedmi případech. V VI. kap. si lze v lat. předloze všimnout spojení *alius...exiliens dixit*, které je do csl. jednou převedeno part. préterita aktiva (ВЪСКОЧЬ), na místě tohoto tvaru, jenž je uveden v srbskocsl. rkp., se v mladším ruskocsl. rkp. nachází tvar aoristu (ВОСКОЧИ) a ze staršího ruskocsl. rkp. je doloženo s-ové part. odlišného lexému ВЪСТАТИ (ВСТАВЪ). V zbývajících dvou případech je jako překlad lat. part. prez. akt. v starším ruskocsl. rkp. uveden tvar aoristu odpovídajícího slovesa, na téže místě v NicodS se vyskytuje part. préterita akt. (ВЪСКОЧЬ) a v NicodF je jedenkrát uveden tvar aoristu a jedenkrát part. préterita. akt.

V X. kap. je lat. part. prez. akt. jednou také přeloženo aoristem, tentokrát se v námi sledovaných csl. rukopisech neobjevuje variantní čtení, ale v lat. textu, který je uveden v edici, jejímž autorem je Vaillant, se nachází tvar ind. perf. akt. (*respondit*), proto je možno se domnívat, že užití aoristu je dáno vlivem konkrétní lat. předlohy.

Z námi vybraných kapitol jsme celkem vyexcerpovali čtyřicet dva tvarů lat. participia prez. akt., kterým odpovídá, počítáme-li variantní čtení námi sledovaných csl. rukopisů, čtyřicet sedm csl. tvarů. Pěťadvacetkrát (53,19 %) je k překladu užito part. prez. akt., part. préterita akt. se v analyzovaných kapitolách Nicod objevuje třináctkrát (27,66 %), pomocí aoristu je lat. part. prez. akt. přeloženo osmkrát (17,02 %) a jednou (2,13 %) je použit ind. prez.

2.1.8 Participium perfekta pasiva

Part. perfekta pas. se v analyzovaném materiálu objevuje pouze dvakrát, a to v XVII. kap.

lat. ...*ibi eos invenerunt in oratione fixis genibus.*(XVII.; 35, 5/2);

csl. ...и тѣ обрѣтѣ ѿ в молитвахъ прѣклоньша колѣнѣ.(XVII.; 52, 11);

lat. *Clausis ianuis, tollens legem Domini...* (XVII.; 35, 7/2);

csl. затвореною дверью вземше законъ господьнь...(XVII.; 52, 14);

затворени дверьми вземше законъ господьнь... (F);

затворише дври вземше законъ господьнь... (S).

V prvním dokladu je part. perf. pas., které je součástí spojení *fixis genius*, do csl. převedeno aoristem (прѣклоньша). Druhé lat. part. perf. pas. tvoří část absolutní vazby – ablativu absolutního (viz níže) a je do csl. přeloženo v ruskocsl. rukopisech participiem perf. pas.(затвореною/затворени), v srbskocsl. rkp. pak vidíme aorist (затворише).

2.1.9 Futurum

V lat. se budoucnost vyjadřuje dvěma typy futura – futurum I. slouží k vyjádření budoucího děje a futurum II. známé pod názvem futurum exactum, které vyjadřuje děj v budoucnu dokonaný. V námi vybraných kapitolách se nachází oba typy lat. futura.

lat. ...*hodie tecum eris in paradiso.* (X.; 25, 9/2)

csl. ... дньсь со мною бѣдѣши в раи. (X.; 28, 27)

lat. ...*et si non dimiserit te ingredi angelus custos paradysi* (XXVI.; 47, 16/1)

csl. ...аще не впуститъ тебе внѣтръ внити ангелъ стража раю (XXVI.; 80, 23)

V prvním uvedeném dokladu si lze v lat. textu všimnout fut. I. slovesa *esse* (*eris*), které je odpovídajícím způsobem, tedy futurem, převedeno do csl. (бѣдѣши). Stejným způsobem je přeložena tato věta v XXVI. kapitole, kde se také nachází. V druhém příkladu se v lat. předloze objevuje fut. II., jež je do csl. převedeno ind. prez. dokonavého slovesa s významem futurálním.

2.2 SYNTAX

2.2.1 Lat. vazba akuzativu s infinitivem

V námi excerpovaném materiálu se tato vazba, která je v lat. velmi rozšířena, vyskytuje dvakrát, v XVII. a XXVI. kap.:

lat. *'Si ipsum esse creditis qui vos a mortuis resuscitavit, dicite nobis quomodo resurrexistis a mortuis.'* (XVII.; 36, 11/2);

csl. АЩЕ ТОГО СУЩА ВЪРУЕТА ИЖЕ ВЗИ ОТ МРЪТВЫХЪ ВЪСКРЪСИ, ПОВЕДИТА НАМЪ КАКО ВЪСКРЪСОСТА ОТ МРЪТВЫХЪ. (XVII.; 52, 17);

lat. *...et credidi eum creatorem omnium esse creaturarum et regem omnipotentem...* (XXVI.; 47, 9n/1);

csl. ...И ВЪРОВАХЪ ЕМУ ЯКО ТВОРЕЦЬ ЕСТЬ ВСЕГО СУЩЬСТВА И ЦЪСАРЬ ВСЕ МОГАН. (XXVI.; 80, 18).

V prvním dokladu je vazba akuz. s infinitivem součástí vedlejší věty podmínkové, akuz. lat. vazby je do csl. přeložen genitivem (ТОГО) a lat. infinitiv participiem prez. akt. (СУЩА). V druhém případě si můžeme všimnout překladu lat. akuzativu dativem, inf. je přeložen určitým slovesným tvarem a v csl. překladu se navíc objevuje spojka ЯКО, tedy na tomto místě použil překladatel k převodu lat. vazby vedlejší větu předmětnou.

2.2.2 Lat. ablativ absolutní³²

Ablativ absolutní je jednou ze syntaktických vazeb charakteristických pro latinské texty. Čeština paralelní syntaktický prostředek nemá, proto se pro překlad užívají jiné obraty. V klasické stsl. se podobná vazba nachází, avšak v jiném pádu – jedná se o vazbu dativu absolutního.

Z celého apokryfu jsme excerpovali jedenáct lat. vazeb abl. absolutního, deset vazeb překladatel převedl do csl. pomocí dat. absolutního. Např.:

³² Kuběňová, J.: K překladatelské technice Nikodémova apokryfního evangelia, USTA ad Albim BOHEMICA, 2011, v tisku.

lat. *Ingrédiente autem Iesu et signiferis qui signa feremant curvata sunt...* (I.; 15, 1/5);

csl. ОУТРЪ ЖЕ ИДУЩЮ ИСОУСУ, И ОТ ЗНАМЕНЬА ПОСАЩИХЪ, ИЖЕ ПОСИША
ЗНАМЕНЬА...(I.;6,16);

lat. *Et transeunte Iesu clamavi voce magna...* (VI.; 22, 3/2);

csl. МИМО ХОДАЩЮ ИСОУСУ, ВИДѢ, И МИЛОСРЪДОВА МА... (VI.; 22, 3);
МИМО ИДУЩЪ ИСОУСУ (F);
МИМО ГРЕДОУШТОУ ИСОУСУ (S).

V dokladu ze VI. kap. si lze všimnout různocnění, ale jedná se o různocnění lexikální, ve všech sledovaných csl. rukopisech je doložen dativ part. prez. akt. a propria *исоусъ*.

V jednom případě je použit jiný absolutní pád – instrumentál. Jedná se o pasáž ze XVII. kapitoly Nicod:

lat. *Clausis ianuis, tollens legem Domini...* (XVII.; 35, 7/2);

csl. ЗАТВОРЕНОЮ ДВЕРЬЮ ВЗЕМШЕ ЗАКОНЪ ГОСПОДЬНЬ...(XVII.; 52, 14);
ЗАТВОРЕНИ ДВЕРЬМИ ВЗЕМШЕ ЗАКОНЪ ГОСПОДЬНЬ... (F);
ЗАТВОРИШЕ ДВРИ ВЗЕМШЕ ЗАКОНЪ ГОСПОДЬНЬ... (S).

Můžeme si všimnout variantních čtení k instrumentálu absolutnímu, který je uveden v starším ruskocsl. rukopise. Na témže místě v mladším ruskocsl. rukopise nacházíme spojení *ЗАТВОРЕНИ ДВЕРЬМИ*, které můžeme považovat za spojení nominativu plurálu *n*-ového participia slovesa *ЗАТВОРИТИ* a instrumentálu plurálu substantiva *ДВРИ* nebo ho můžeme interpretovat jako instrumentál plurálu s chybnou koncovkou participia. Srbskocsl. verze neuvádí absolutní vazbu, ale tvar aoristu a substantiva v akuzativu (*ЗАТВОРИШЕ ДВРИ*). Také tato různocnění mohou poukazovat k neobvyklosti užití instrumentálu; můžeme se domnívat, že opisovačům nebyl tento absolutní pád znám, a proto tvar buď komolili nebo se užití absolutního pádu vyhnuli. V použití instrumentálu lze spatřovat podobnost např. s *Druhou stsl. legendou o sv. Václavu*, neboť právě v této legendě je vedle dativu absolutního několikrát užito instrumentálu absolutního.³³

³³ BLÁHOVÁ, E.: *Ke klasifikaci českocírkevněslovanských památek*. Slavia, 62, 1993, s. 436.

2.2.3 Gerundivum

Gerundivum je slovesné adjektivum trpného rodu, které slouží k vyjádření nutnosti. Čeština ani stsl. tvar odpovídající lat. gerundivu nemá; do češtiny bývá tento tvar překládán vedlejší větou, do stsl. nejčastěji participiálními a infinitivními vazbami, ale také jinými způsoby. V námi excerpovaném materiálu se v lat. textu nachází spojení gerundiva se slovesem *esse*:

lat. *Vere plus ammirandum est...* (XVII.; 35, 4/1);

csl. *ПРАВО БОЛЕ ДИВИТИ СЯ ЕСТЬ ...*(XVII.; 50, 21).

Tato gerundivní vazba (*ammirandum est*) je v apokryfu přeložena infinitivem s tvarem slovesa *БЪИТИ* (*ДИВИТИ СЯ ЕСТЬ*). V. Konzal, který se ve své studii věnoval překladu lat. gerundiva v českocsl. památkách, jako další doklad převedení predikativní gerundivní vazby infinitivem uvádí doklad ze XIV. kapitoly:³⁴

lat. *Numquid militibus qui custodierunt monumentum Iesu credendum est...*
(XIV.; 41, 19);

Numquid militibus qui custodierunt monumentum Iesu debemus credere... (XIV.; 30, 4n/3);

csl. *...ПОЧТО СЛОУГАМЪ СТРѢГОУШИМЪ ГРОБЪ ІСОУСОВЪ ЕСТЬ ВѢРОВАТИ...*
(XIV.; 40, 23n);

... СЛОУГАМЪ СТРѢГОУШИМЪ ГРОБЪ ІСОУСОВЪ НЕ ЯТИ ВѢРЪ... (A).

V toto dokladu si lze v lat. předloze všimnout variantního čtení, kdy se v edici, jejímž autorem je Vaillant, vyskytuje gerundivní vazba (*credendum est*), kdežto v Kimově edici se nachází tvar slovesa *debere* a inf. slovesa *credere* (*debemus credere*). Také v csl. znění apokryfu vidíme spojení inf. a tvaru slovesa *БЪИТИ* (*ЕСТЬ ВѢРОВАТИ*) v NicodS i NicodF, ale v starším rkp. se nachází inf. slovesa *ЯТИ* a subst. *ВѢРА* (*ЯТИ ВѢРЪ*).

V. Konzal dále uvádí překlad pomocí part. perfekta pasiva a doklad nachází např. v XXV. kap.:

³⁴ Následující gerundiva uvádíme na základě studie V. Konzala: KONZAL, V.: *Latinské gerundium a gerundivum v staroslověnském překladu* (Responze latinské syntaxe v českocírkevněslovanských památkách II.). Cyrillomethodiana 2005 (Slavia 74, 2005, 2-3), s. 187-189.

lat. ...sumus post triduum ... iterum vivi in nubibus assumendi. (XXV.; 81, 6);

...sumus post triduum ... iterum vivi in nubibus adsumpturi. (XXV.; 46, 15/1);

csl. ...ПО ТРЕХЪ ДНЕХЪ ... ПАКЪЗІ ЖИВА ВЪ ОБЛАЦѢ ВОЗНЕСЕНА БЖДЕВЕ.

(XXV.; 80, 8);

...ПО ТРЕХЪ ДНЕХЪ ... ПАКЪЗІ ЖИВА ВЪ ОБЛАКЪ ВЪЗНЕСТИ СЯ. (A).

V rámci tohoto dokladu si opět můžeme všimnout variantních čtení, jak v lat. textu, tak také v jeho csl. překladu. Vaillant ve své edici uvádí gerundivní vazbu (*sumus assumendi*), oproti tomu v edici, kterou vydal Kim, se nachází spojení part. futura s ind. prez. slovesa *esse* (*sumus adsumpturi*). V starším ruskocsl. rkp. vidíme infinitiv (ВЪЗНЕСТИ СЯ), zbývající dva csl. rukopisy uvádějí part. perf. pas. ve spojení s futurem slovesa ВЪЗНЕСЕНА БЖДЕВЕ.

Jako poslední doklad překladu predikativního gerundiva z Nicod uvádí V. Konzal překlad určitým slovesným tvarem:

lat. ...qui nascendi sunt ex aqua et Spiritu in vitam aeternam (XIX.; 38, 26/1);

csl. ...ИЖЕ РОЖДАЮТЬ СЕ ОТЪ ВОДЫ ЖЕ И ДОУХА ВЪ ЖИЗНЬ ВѢЧНЮЮ. (XIX.; 60, 1n);

...ИЖЕ РОЖДЕНИ БУДУТЬ ВОДОЮ И ДОУХОМЪ ВЪ ЖИЗНЬ ВѢЧНЮЮ (A).

Také v tomto úryvku si můžeme v csl. překladu všimnout užití odlišných tvarů za lat. gerundivum. V mladším ruskocsl. rkp. a srbskocsl. rkp. se objevuje ind. prez. (РОЖДАЮТЬ СЕ), starší ruskocsl. rkp. na odpovídajícím místě uvádí tvar part. perf. pas. s futurem slovesa ВЪЗНЕСТИ (РОЖДЕНИ БУДУТЬ).

2.2.4 Lat. vedlejší věta účelová

Lat. vedlejší věta účelová je uvozena spojkou *ut* a vyskytuje se v ní konjunktiv přítomného nebo imperfekta. V námi excerpovaném materiálu se nachází taková vedlejší věta v VI. kap.:

lat. *Ex Iudeis autem alius quidam exiliens rogat presidem ut verbum diceret*. (VI.; 21, 1n/1);

csl. И ДРУГЪЗІИ ЖЕ ЕТЕРЪЗ РЕЧЕ ВЪСКОЧА КЪ КНАЗЮ ДА СЛОВО РЕКУ. (VI.; 20, 7n).

Lat. vedlejší věta je do csl. převedena náležitým způsobem, vedlejší větou účelovou, lat. spojka *ut* je přeložena konjunkcí **ДА** a na místě lat. konjunktivu imperfekta (*diceret*) se v csl. textu objevuje ind. prez. akt. (**рєкѹ**).

2.2.5 Lat. vedlejší věta vztažná

V našem materiálu se nacházejí lat. vedlejší věty vztažné s indikativem. Např.:

lat. ...*coniurantes eos per Deum Adonay et Deum Israel qui per legem et prophetas locutus est patribus nostris*:(XVII.; 36, 9n/2);

csl. ...**КЛЕНУЩЕ Я • БОГОМЪ АДОНАЕМЪ, БОГОМЪ ИЗРАИЛЕВОМЪ, ИЖЕ ЕСТЬ СКВОЗЪ ЗАКОНЪ И ПРОРОКЪИ ГЛАГОЛА ОТЦЕМЪ НАШИМЪ...**(XVII.; 52, 16);

lat. *Iesus Christus, Filius Dei, qui nunc crucifixus est, transmisi me*. (XXVI.; 47, 18n/1);

csl. **ІСОУСЪ СЫНЪ БОЖИИ ИЖЕ НЪИНЪ НА КРЪСТЪ ПРОПАТЪ ЕСТЬ ПОСЛА МА.** (XXVI.; 80, 25n).

Vedlejší věty vztažné jsou v námi vybraných kapitolách do csl. přeloženy odpovídajícím způsobem, vztažnými vedlejšími větami. Pouze v XXVI. kapitole si můžeme všimnout jiného překladu:

lat. ... *pater misericordiarum, qui talem gratiam peccatoribus tuis dedisti*... (XXVI.; 47, 27/1);

csl. ...**ОТЦЪ МИЛОСРЪДИЕНЬ ТЫ ЕСИ, ТЪИ ЧИСТЪИИ ЩЕДРОТА ГРЪШНИКОМЪ...**(XXVI.; 82, 9).

Lze se domnívat, že v tomto případě se překladatel pokusil o volný překlad, tuto domněnku nám může potvrzovat užití odlišných lexémů určitých slovesných tvarů – *dare* („dát“) a *вЪИТИ* („být“).

2.2.6 Lat. vedlejší věta časová

Lat. časové vedlejší věty se mohou pojit s indikativem nebo konjunktivem, v námi excerpovaných kapitolách se vyskytují tři vedlejší věty časové a všechny se pojí s konjunktivem:

lat. *Et dum abissent ad locum, expoliaverunt eum vestimento eius*... (X.; 24, 2/1);

csl. и ЕГДА ПРОЧЕЕ ѠТИДУ НА МѢСТО, СЪВЛЕКОША И С РИЗЪ СВОИХЪ...(X.; 28, 2).

V tomto dokladu vidíme v lat. vedlejší větě konj. plusquamperf., který slouží k vyjádření předčasnosti, a spojku *dum*, jež se zde pravděpodobně vyskytuje s významem lat. *cum*, neboť podle pravidel klasické lat. by po spojce *dum* konj. plusquam. nenásledoval. V středověké lat. není tato záměna neobvyklá a užití spojky *cum* a *dum* často kolísá, o čemž svědčí také variantní čtení z lat. rukopisů, které jsou uvedeny v Tischendorfově edici, neboť v některých je uvedena spojka *dum* a v některých *cum*. V csl. textu se pak objevuje spojka ЕГДА a sloveso v aoristu asigmatickém (ѠТИДУ). Zbývající dvě věty jsou uvozeny konjunkcí *cum*:

lat. *Et cum haec loquerentur sanctis Enoch et Helias, ecce supervenit alius vir miserrimus...* (XXVI.; 46, 1n/1);

csl. и ЕГДА СИ ГЛАГОЛАСТЕ СВАТЫИ ЕНОХЪ И ИЛЫА, ПРИДЕ ДРУГЗИИ МУЖЬ ХУДАЪ ОУМИЛЕНЪ...(XXVI.; 80, 10n);

lat. *Cum hoc fecissem, dixi ad angelum custodem paradysi.* (XXVI.; 47, 20/1);

csl. и ТАКО СТЕВОРИХЪ, И ЯКО ТАКО ИЗГЛАЛОЛАХЪ КЪ АНГЕЛУ СТРАЖИ РАИНСКОМУ... (XXVI.; 80, 26–82, 1).

V prvním dokladu se na místě lat. konjunkce *cum* vyskytuje spojka ЕГДА a sloveso je uvedeno v aoristu (ГЛАГОЛАСТЕ). V druhém případě se za lat. *cum* objevuje spojka ТАКО, jako slovesný tvar je opět užit aorist.

2.2.7 Lat. vedlejší věta podmínková

V našem materiálu se nacházejí čtyři lat. vedlejší věty podmínkové, ve všech případech se jedná o vedlejší věty podmínkové reálné, které se pojí s indikativem. Tři z těchto vedlejších vět se vyskytují v X. kapitole Nicod:

lat. *Si filius Dei est, descendat de cruce.* (X.; 25, 11n/1);

csl. АЩЕ СЗИНЪ БОЖИИ ЕСИ, СЛѢЗИ СО КРЕСТА. (X.; 28, 11);

lat. *'Si tu est rex Iudaeorum, libera te ipsum.'* (X.; 25, 14/1);

csl. АЩЕ <ТЫ> ЮСИ ЦѢСАРЬ, ИЗБАВИ СЕБЕ САМЪ. (X.; 28, 13);

lat. *'Si tu est Christus, libera te et nos.'* (X.; 25, 2/2);

csl. АЩЕ ТЫ ЕСИ ЦѢСАРЬ ІСОУСЪ ХРИСТОСЪ, ИЗБАВИ СА И НЫ.(X.; 28, 20).

V uvedených dokladech je lat. spojka *si* do csl. přeložena spojkou **аще** a lat. ind. prez. je do csl. převeden náležitým způsobem, tedy ind. prézenta. Stejným způsobem je do csl. převedena vedlejší věta podmínková v XVII. kapitole:

lat. *Si ipsum esse creditis ... dicite nobis ...* (XVII.; 36, 11/2);

csl. **аще** того суща **вѣрѹете** ... повѣдита намъ... (XVII.; 52, 17).

2.2.8 Lat. vedlejší věta předmětná

Také tento druh vedlejších vět se v lat. textu apokryfu vyskytuje a je do csl. převáděn náležitým způsobem, tedy vedlejší větou předmětnou. Např.:

lat. ... *docuimus quia in sabbato curat et demonia eiecit?* (VI.; 22, 13/1);

csl. ... **ҮЛҮЧИХОМЪ, ИМЖЕ В СҮБОТҮ ОЧИЩАЕТЬ И ВѢСЗИ ИЗГОНИТЬ.** (VI.; 20, 19).

V této vedlejší větě si můžeme na místě lat. spojky *quia* všimnout konjunkce **ИМЖЕ**, domníváme se, že se jedná o variantu spojky **ИЖЕ**, kterou SJS jako spojku uvádí pouze ze Slepč, Bes a Nicod. Mohlo by se také jednat o konjunktci **ИМЪЖЕ**, která se v Nicod za lat. *quia* také vyskytuje, ale s významem „protože“ ve vedlejších větách důvodových. Další vedlejší věty předmětné si lze všimnout např. v XXVI. kapitole:

lat. ... *dices ad eum quia “Iesus Christus, Filius Dei ... transmisi me.”* (XXVI.; 47, 18n/1);

csl. ... **речеши к нему яко • исоусъ сынъ божи ... посла ма.** (XXVI.; 80, 25n).

V tomto dokladu vidíme překlad lat. vedlejší věty odpovídajícím způsobem, kdy je lat. *quia* přeloženo spojkou **яко**.

2.2.9 Lat. vedlejší věta důvodová

Tento druh vedlejších vět se v lat. předloze Nicod vyskytuje se spojkou *quia* a indikativem. Např.:

lat. ... *et videte monumenta eorum: aperta enim sunt, quia resurrexerunt...* (XVII.; 35, 12/1);

csl. ... **видите гроба ею • штверста еста, из нею же воскресосте.** (XVII.; 52, 1);

lat. *Et audite me nunc, quia omnes scimus beatum Symeonem...* (XVII.; 35, 7/1);
csl. и нѣинѣ послушанте мене, имже вси вѣмь блаженнаго сѹмеона
(XVII.; 50, 23).

V prvním dokladu vidíme na místě lat. *quia* spojku же, v druhém pak *имже*; tyto dvě spojky se v Nicod u vedlejších vět důvodových v našem materiálu vyskytují.

2.3 LEXIKUM

V této podkapitole se budeme věnovat lexiku vybraných kapitol Nicod, neboť zkoumání slovní zásoby může leccos vypovědět o charakteru této památky a také o překladatelské technice Nicod. Lexikální rovinu můžeme považovat za nejstabilnější z jaz. plánů; mohlo v ní sice také docházet k odstraňování západoslovanských rysů opisovači, ale ne v takové míře jako v rovině hláskoslovné či tvaroslovné.

2.3.1 Lexémy vyskytující se pouze v Nicod

Na základě analýzy a po srovnání s lexikem uvedeným v SJS jsme z námi vybraných kapitol excerpovali šest takových slov, přičemž tři z nich se v textu vyskytují pouze jedenkrát.

Slovem doloženým pouze z Nicod je subst. **вѣщъница**, které se v námi analyzovaném materiálu nachází v X. kapitole v srbskocsl. rkp. jako varianta k subst. **сѣдище**, jež je uvedeno v sledovaných ruskocsl. rukopisech; oba lexémy se v Nicod objevují za lat. *praetorium*. Toto lat. subst. se v předloze Nicod nachází osmkrát, jednou je jako překlad užita výpůjčka **преторини**, která je v rámci SJS doložena mimo Nicod také ze Supr a Christ. V pěti případech je jako ekvivalent k lat. *praetorium* ve všech sledovaných rukopisech uvedeno subst. **вѣщъница**. Oba ruskocsl. rukopisy uvádějí jedenkrát subst. **сѣдище**, na témže místě v NicodS se nachází lexém **вѣщъница**. V poslední kapitole apokryfu

všechny tři rukopisy uvádějí za lat. *praetorium* slovo ДВОРЪЦЬ, které je hapax legomenem. V Nicod se s významem „soudní budova“ nachází také subst. ТЕРЪЗ,³⁵ jež je uvedeno v starším ruskocsl. rkp., mladší pak uvádí variantu ТЕРНИЦА a v srbskocsl. rkp. se vyskytuje subst. СЖДИЛИЩЕ, které je v rámci SJS doloženo z NicodS, Supr a Služ. V apokryfu se také nachází lexém odvozený od subst. ВЪЩЬНИЦА, jedná se o adj. ВЪЩЬНИЧЬСКЪ, jež SJS zachycuje také pouze z Nicod.

Hapax legomenem je adj. ОУТРАПИВЪЗ, které se v apokryfu vyskytuje jako ekvivalent k lat. *leprosus* a je uvedeno ve všech sledovaných csl. rukopisech (podrobněji jsme se adj. ОУТРАПИВЪЗ věnovali v podkapitole 1.1.3).

K lexémům, jež jsou v SJS zachyceny pouze z Nicod, patří posesivní adj. КРЪСТОВЪЗ, které je překladem lat. *crucis* (gen. subst. *crux*). Poss. adj. КРЪСТОВЪЗ se nachází v mladším ruskocsl. rkp. a srbskocsl. rkp., v starším ruskocsl. rkp. je uvedeno adj. КРЪСТЪНЪЗ. V námi vybraných kapitolách se toto poss. adj. objevuje ještě na jednom místě, tentokrát je doloženo ze staršího ruskocsl. rkp., kdežto NicodF a NicodS uvádějí poss. adj. ХРИСТОВЪЗ.

Dalším poss. adj. vyskytujícím se v našem materiálu a doloženým v rámci SJS pouze z apokryfu je lexém ХАРТЪНИНЪЗ, který je ekvivalentem k lat. *chartae* (gen. subst. *charta*). Jedná se o poss. adj. k subst. ХАРЪТНИА, jež SJS zachycuje pouze ze Supr, Christ, Slepč a Šiš.

Adv. ДЛЪЖЬНО náleží také k slovům doloženým z Nicod pouze jedenkrát. Toto adv. je překladem lat. *digne*. Pouze v starším ruskocsl. rkp. se vyskytuje sloveso ОПОЯСАТИ, které je ekvivalentem k lat. *praecingere*, jež je v NicodS přeloženo slovesem ПРЪПОЯСАТИ a v mladším ruskocsl. rkp. je užito lexému ПОЯСТИ.

2.3.2 Lexémy doložené pouze z českocírkevněslovanských památek

V našem materiálu, který je tvořen lexikem čtyř vybraných kapitol, se nacházejí čtyři lexémy, které spojují Nicod s dalšími českocsl. památkami. Subst. СЛОУГА se vyskytuje v Nicod a Vit jako překlad lat. *miles*; G. Ziffer

³⁵ K etymologii tohoto substantiva viz: ВЕРЕК, М.: *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc 2006, s. 92n.

považuje lexém **СЛОУГА** s tímto významem za sémantický kalk ze staré němčiny.³⁶

Adj. **РАЗЪНЪ** zachycuje SJS s významem „různý“, ale také „jednotlivý“; v druhém významu je adj. doloženo pouze z Nicod a VencNik, v nichž je uvedeno jako ekvivalent k lat. *singulus*. Lexém **РАЗЪНЪ** můžeme usouvztažnit s adv. **РАЗЪНО** („různě“; „odděleně“), jež je v SJS mimo z Nicod doloženo z další českokosl. památky – z Bes, dále se pak vyskytuje v Supr. Adj. **РАЗЪНЪ** a adv. **РАЗЪНО** překladatel apokryfu použil v dvou po sobě následujících větách XVII. kapitoly.

Lexémem, který SJS uvádí pouze z Bes a který se vyskytuje také v Nicod, je adv. **ГОРАЗДО** v apokryfu se vyskytující jako ekvivalent k lat. *bene* (více jsme se tomuto adv. věnovali v podkapitole 1.3.1). Dalším lexémem doloženým v SJS pouze z Nicod a Bes je subst. **ЩЕДРОСТЬ**, jež se objevuje v mladším ruskocsl. rkp. a v srbskokosl. rkp. jako varianta k **ЩЕДРОТА**, jež uvádí starší ruskocsl. rkp.; na paralelním místě v lat. předloze se nachází subst. *gratia*, které se v lat. souvětí vyskytuje dvakrát, v druhém případě se v starším ruskocsl. rkp. opět nachází lexém **ЩЕДРОТА**, z NicodF je doloženo subst. **ЩЕДРОСТЬ** a NicodS na tomto místě uvádí subst. **МИЛОСТЬ**.

2.3.3 Srovnání s lexikem dalších památek

V následující podkapitole uvedeme lexémy, jež jsou v SJS doloženy jen z několika památek, což může pomoci k charakteristice slovní zásoby Nicod. Jedním z takových lexémů je sloveso **ОУЛОУЧИТИ** s významem „poučit“; „objasnit“, které se v apokryfu vyskytuje za lat. *docere* a je doloženo z Nicod a Cloz. V SJS je toto sloveso také uvedeno s významem „dosáhnout něčeho“, ale v tomto významu se v Nicod neobjevuje. Dále bychom uvedli sloveso **ВЪЗВѢСИТИ** doložené ze Zogr, Mar, Euch a Nicod, v kterém se objevuje jako ekvivalent k lat. *suspendere* a *adpendere*, v obou případech si v sledovaných csl. rukopisech můžeme všimnout variantních čtení. V prvním případě, kdy je sloveso **ВЪЗВѢСИТИ** v starší ruskocsl. rkp. užito za lat. *suspendere*, se v mladším

³⁶ ZIFFER, G.: *Per lo studio del lessico del Vangelo di Nicodemo paleoslavo*. In: *Iter philologicum. Festschrift für Helmut Keipert zum 65. Geburtstag*. München 2006, s. 269.

ruskocsl. rkp. objevuje lexém **РАСПАТИ** a NicodS uvádí **ПОВѢСИТИ**, jež SJS uvádí ze tří českocsl. památek – Bes, VencNik, Nicod, dále pak ze Supr. Lat. *adpendere* je v námi excerpovaném materiálu v starším ruskocsl. rkp. přeloženo opět slovesem **ВЗВѢСИТИ**, v NicodF se také nachází stejný lexém jako výše za lat. *suspendere*, ovšem srbskocsl. rkp. uvádí sloveso **ОВѢСИТИ**. Dalším slovem, které je v SJS doloženo pouze z Bes, VencNik, Nicod, tedy památek českého původu, z Const a Zach je adv. **ИСТИНЬНО**, vyskytující se v apokryfu za lat. *vere*.

Substantivem, které SJS uvádí pouze ze Supr a které se také nachází v námi vybraných kapitolách Nicod, je **ВЗРОРЪ**, jež se vyskytuje v starším ruskocsl. rkp., NicodF jako variantu uvádí **ВОЗРАКЪ** a NicodS **ЗРАКЪ.**, v lat. předloze je uvedeno subst. *visio*. Následující dvě slova jsou v SJS doložena z Nicod, Bes a Supr; jedná se o sloveso **ВЗПОУСТИТИ** a **ВЗСТРАСТИ**. V Nicod se obě slovesa nacházejí ve všech námi sledovaných csl. rukopisech; první je překladem lat. *dimittere*; lat. ekvivalentem druhého je *contremere*.

Adj. **РАИСКЪ**, které je překladem lat. *paradisi* (gen. subst. *paradisus*) je doloženo z Nicod, Bes, Supr a Progl.

2.3.4 Vliv latiny

Nicod bylo do csl. přeloženo z lat., proto bychom mohli předpokládat, že překlad bude obsahovat mnoho kalků a výrůžek z latiny, ovšem námi excerpovaný materiál to nedokládá. Všimnout si sice můžeme např. kalku **ВЪСЕМОГЪИ** za lat. *omnipotens* („všemohoucí“) nebo **МИЛОСРЪДИЕ** za lat. *miser cordia* („milosrdenství“), ale jedná se o slova, která jsou doložena z řady dalších stsl. i csl. památek, které nemusí být ani překladem z latiny. Za lat. *miser cordia* je z Nicod v SJS doloženo subst. **МИЛОВАНИЕ**, jež se mimo Nicod vyskytuje v Bes. Také výrůžka **ПРЕТОРИИ** za lat. *praetorium* se v csl. překladu apokryfu objevuje pouze jedenkrát, v zbývajících případech jsou užity jiné lexémy, nejčastěji subst. **ВѢЩЬНИЦА**. Lat. *custodia* překladatel do csl. překládá subst. **СТРАЖА**, přestože je v rámci SJS doložena výrůžka z latiny **КОУСТОДИЯ**, jež se vyskytuje v evangelních textech a také se nachází v Supr.

3 VYBRANÉ EVANGELNÍ ÚRYVKY V STAROSLOVĚNSKÉM, CÍRKEVNĚSLOVANSKÉM A STAROČESKÉM PŘEKLADU

Církevněslovanský překlad čtyřiceti homilií sv. Řehoře Velikého na evangelia, který je znám pod názvem *Besědy Řehoře Velikého* je nejrozsáhlejší českocsl. památkou, která byla do csl. přeložena z latiny. V úvodu každé homilie je uveden evangelní text a též v celé homilii si můžeme všimnout evangelních citátů. Také Nicod, přestože se jedná o apokryfní text, obsahuje úryvky odpovídající kanonickým textům, proto může, stejně jako Bes, sloužit k srovnání se stsl. i stč. překlady a také můžeme porovnat evangelní citáty uvedené v zmíněných csl. památkách.

V následujících podkapitolách se pokusíme srovnat čtyři evangelní úryvky, které se vyskytují v Nicod a Bes³⁷ s odpovídajícím textem z *Kodexu Assemanova*³⁸ (As), který obsahuje stsl. překlad evangelních textů z doby cyrilometodějské v mladším bulharsko-makedonském opise a také se stč. překladem, jenž je uveden v *Čtenie kněžě Benešovy*³⁹ (ČtBen) nebo v *Evangeliáři olomouckém*⁴⁰ (EvOlom); stč. texty uvádíme transliterované podle citovaných edicí.

Na začátku každého oddílu věnujícího se konkrétnímu evangelnímu úryvku je uvedena lokace daného citátu v kanonických evangelních textech, pak následuje csl. znění Nicod a text lat. předlohy Nicod. Dále uvádíme csl. znění Bes a lat. předlohu. Potom následuje text z As a stč. překlad, který čerpáme z *Čtenie kněžě Benešovy* případně z *Evangeliáře olomouckého*.

³⁷ KONZAL, V.: *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu*. 1. díl. Praha 2005.

KONZAL, V.: *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu*. 2. díl. Praha 2006.

³⁸ KURZ, J. (ed.): *Evangeliář Assemanův. Kodex Vatikánský 3. slovanský. II. Úvod, text v prepise cyrilském, poznámky textové, seznamy čtení*. Praha 1955.

³⁹ MĚRKA, V.: *Čtenie kněžě Benešovy*. Prostějov 1920.

⁴⁰ ČERNÝ, F.: *Evangeliář olomoucký*. Praha 1901.

3.1 МК 16, 15–16

Nicod:⁴¹

ГРАДУЩЕ ПО ВСЕМУ МИРУ ПРОПОВѢДИТЕ ВСѢМЪ ЛЮДЕМЪ, И ИЖЕ ВѢРУЕТЪ
И КРЪСТИТ СА, ТО СПАСЕНЪ БУДЕТЬ. (XIV; 38, 24-26);

*Euntes per omnem mundum predicate omnibus gentibus. Et qui crediderit et
baptizatus fuerit, hic salvus erit. (XIV; 30,7-10/1).*

Bes:⁴²

ШЕДЪШЕ ВЪ ВЪСЬ МИРЪ • ПРОПОВѢДИТЕ • ЕУАЊЛИЕ ВСАКОИ ТВАРИ • ИЖЕ ВѢ
РОУЕТЪ • И КРѢТИТЬ СА СПСЕНЪ БОУДЕТЬ (XXIX; 804, 19-23);

*Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creature. Qui
crediderit et baptizatus fuerit salvus. (XXIX; 804).*

Kodex Assemanův:

ШЕДЪШЕ ВЪ ВЕСЬ МИРЪ • ПРОПОВѢДИТЕ ЕВѢЛІС ВСЕНИ ТВАРИ • И ИЖЕ ВѢРЖ
ИМЕТЪ И КРЪСТИТ СА • СПСЕНЪ БЖДЕТЪ

Čtenie kněžě Benešovy:

*Sedſſe wyefken ſwiet, kazte cztenie wſſelikemu ſtworzeni. Kto wwierzy a krzieften
bude, ſpaſen bude;*

První sledovaný úryvek je citát z šestnácté kapitoly Markova evangelia. Pokud srovnáme znění tohoto úryvku v Nicod a Bes, tak si můžeme všimnout užití nt-ového participia slovesa ГРАСТИ v apokryfu, kdežto v Bes se vyskytuje tvar s-ového participia slovesa ИТИ. Na paralelním místě v As vidíme také tvar s-ového participia slovesa ИТИ a v ČtBen se objevuje tvar *sedſſe*. Doklady z As, Bes a ČtBen mohou být svědectvím kontinuity stsl. velkomoravské, církevní slovanštiny české redakce 10. – 11. století a staré češtiny.

⁴¹ Při citaci lat. dokladů uvádíme nejprve kapitolu, pak stranu, řádek a za lomítkem odstavec; při citování csl. dokladů uvádíme číslo kapitoly, strany a řádku.

⁴² Při citaci lat. citátů z Bes uvádíme číslo homilie a stranu; při citování csl. textu číslo homilie, stranu a řádek.

Dále si můžeme všimnout spojení *по всему миру*, které se nachází v Nicod, ale z Bes máme doloženo spojení *въ всь миръ*. Tato odlišnost je pravděpodobně způsobena odlišným zněním lat. předlohy – předloha apokryfu zní: *per omnem mundum* a předloha Bes: *in mundum universum*. Při převodu do csl. překladatelé patrně respektují znění lat. originálu. V As se objevuje stejné spojení jako v Bes a na paralelním místě v ČtBen vidíme spojení *wyefken fwiet*.

Další část evangelního úryvku v Nicod zní: *ПРОПОВѢДИТЕ ВСѢМЪ ЛЮДЕМЪ* a v Bes: *ПРОПОВѢДИТЕ • ЕВАНГЕЛІЕ ВСАКОМ ТВАРИ*. Slovesa této části se v obou památkách shodují jak lexikálně tak morfológicky, ale v Nicod si lze všimnout absence substantiva *ЕВАНГЕЛІЕ*, které v apokryfu chybí asi vlivem lat. předlohy, neboť ani v ní se odpovídající substantivum nevyskytuje. Užití rozdílných lexémů *людиѣ* v Nicod a *тварь* v Bes je zřejmě dáno odlišným zněním lat. předlohy. Opět si můžeme všimnout podobnosti překladu této části evangelního citátu v Bes, As a ČtBen.

Šestnáctý verš je v Nicod a Bes téměř shodný, v apokryfu se jen navíc objevuje zájmeno *то* jako překlad lat. *hic*, které se vyskytuje pouze v předloze Nicod. V šestnáctém verši uvedeném v As si lze všimnout odlišnosti oproti znění v českosl. památkách, jedná se o spojení substantiva *вѣра* a *имѣти*, kdežto v Nicod a Bes se nachází sloveso *вѣровати*. V stč. překladu tohoto verše můžeme spatřovat podobnost s csl. zněním.

3.2 J 1, 29

Nicod:

се агнецъ божи въземли грѣхы всего мира. (XVIII; 56, 19);

Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. (XVIII; 37, 8/3).

Bes:

се агньць бѣжи • въземли грѣхзи всего мира (VI; 146, 6-8);

Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. (VI; 146).

Kodex Assemanův:

СЕ АГНЕЦЬ БЖІИ • ВЗЗЕМАН ГРѢХИ ВЗСЕГО МИРА

Druhý evangelní úryvek vyskytující se v Nicod i Bes je verš z první kapitoly Janova evangelia (stč. překlad zde neuvádíme, neboť se nenachází ani v *Čtenie kněžě Benešovy* ani v *Olomouckém evangeliáři*). Tento citát je v obou českosl. památkách přeložen stejným způsobem a zároveň odpovídá znění z As, což patrně nebude náhoda, ale spíš ohlas znění kanonických stsl. textů v památkách přemyslovských Čech.

3.3 LK 23, 43

Nicod:

ДНЬСЬ СО МНОЮ БУДЕШИ В РАИ (X; 28, 27);

hodie mecum eris in paradiso (X; 25, 9/2).

Bes:

ДНЬ СЪ МНОЮ • БОУДЕШИ ВЪ РАИ (XX; 502, 21-22);

hodie mecum eris in paradiso (XX; 502).

Kodex Assemanův:

ДНЕСЬ СЪ МНОЖ БУДЕШИ ВЪ РАИ.

Evangeliář olomoucký:

dnes se mnv budešs w ragy.

Dalším dokladem toho, že csl. lze považovat za jazyk, který plynule navazuje na stsl., a také za jazyk, jenž měl vliv na stč., je verš z Lukášova evangelia, jenž je v Nicod, Bes a As shodný a koresponduje se stč. textem uvedeným v EvOlom.

3.4 LK 23, 34

Nicod:

ГОСПОДИ, ѠТПУСТИ ИМЪ, НЕ ВѢДАТЬ БО ЧТО ТВОРАТЬ (X; 28, 7)

Pater, parce et dimitte illis, nesciunt quid faciunt. (X; 25, 7-8)

Bes:

ОЧЕ НЕ ПОСТАВИ ИМЪ • СЕГО ЗА ГРѢХЪ • ЯКО НЕ ВѢДАТЬ СА ЧТО ТВОРАЩЕ
(XXVII; 762, 23-24 – 764,1-2)

Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt. (XXVII; 762-764)

Kodex Assemanův:

ѠЧЕ • ОТЪПОУСТИ ИМЪ • НЕ ВѢДАТЪ БО САЧТО ТВОРАТЪ

Evangeliař olomoucký:

Otcze, odpust gym, nebt newyedye, czfo czzynye.

V posledním sledovaném úryvku, který je citátem z Lukášova evangelia si můžeme mezi sledovanými překlady všimnout několika odlišností. Prvním rozdílem je užití substantiva ГОСПОДЬ⁴³ v Nicod, kdežto v Bes i As vidíme substantivum ОТЬЦЬ, které je reflektováno také v stč. překladu. Dále si v Nicod můžeme všimnout spojení ѠТПУСТИ ИМЪ, které je překladem lat. *parce et dimitte*; je zajímavé, že překladatel apokryfu použil za dvě lat. slovesa jedno stsl. Můžeme se domnívat, že je to způsobeno zněním předlohy, z které překládal, neboť v ní mohlo být uvedeno pouze jedno lat. sloveso, k této myšlence nás vede různocnění lat. textu, jež je uvedeno v Evangelia apocrypha,⁴⁴ kde je uvedeno pouze sloveso *dimittere*. Také se lze domnívat, že užití pouze jednoho slovesa je ohlasem překladu evangelních textů z doby cyrilometodějské, neboť v As je uveden také pouze tvar ОТЪПОУСТИ. V stč. překladu je pak uvedeno *odpust gym*,

⁴³ Variantní čtení z mladšího ruskocsl. rukopisu a ze srbskocsl. rukopisu uvádějí tvar substantiva ОТЬЦЬ.

⁴⁴ TISCHENDORF, C.: *Evangelia apocrypha*. Lipsko 1876.

což koresponduje s textem nacházejícím se v As i Nicod. Pokud se zaměříme na tuto část v Bes, vidíme, že je zde uveden tvar slovesa ПОСТАВИТИ, překladatel zde použil odlišné sloveso než je uvedeno v As a Nicod zřejmě vlivem lat. předlohy, v níž se nachází sloveso *ignoscere*. Vlivem lat. předlohy již patrně nemůžeme vysvětlit další odlišnost mezi sledovanými úryvky, neboť v Bes je uvedeno: СЕГО ЗА ГРѢХЪ, odpovídající spojení se nenachází ani v textu originálu a také nekorresponduje se zbylými srovnávanými texty. Domníváme se, že překladatel Bes převádí do csl. sloveso *ignoscere* pomocí spojení slovesa ПОСТАВИТИ a СЕГО ЗА ГРѢХЪ; pak vyvstává otázka, co překladatele k takovému způsobu překladu vedlo; zda znalost stsl. evangelních textů, které nám nejsou známy nebo zda se jedná o specifické znění církevněslovanské.

ZÁVĚRY

Nikodémovo apokryfní evangelium je církevněslovanskou památkou, u níž předpokládáme český původ a která byla přeložena z latiny. Na základě analýzy čtyř kapitol apokryfu můžeme vyvodit tyto závěry:

1. Ind. perfekta deponentních a semideponentních sloves jsme excerpovali z celého apokryfu, takový materiál obsahoval devatenáct lat. tvarů, které překladatel převedl do csl. několika způsoby: aoristem (31,25 %), pomocí participia perfekta aktiva ve spojení s ind. slovesa **БЗІТИ** (9,4 %), participiem perfekta pasiva se slovesem **БЗІТИ** (12,5 %), pomocí participia prézentu aktiva s ind. prézentu slovesa **БЗІТИ** (18,75 %), participiem prézentu aktiva s tvary ind. imperfekta slovesa **БЗІТИ** (9,4 %), různými slovesnými tvary (15,6 %) a jeden tvar je přeložen spojením spojky se substantivem. Domníváme se, že otázka překladu lat. ind. perfekta deponentních a semideponentních sloves může vybízet k dalšímu bádání, neboť srovnání s českocírkevněslovanskými památkami, jež byly přeloženy z latiny, by mohlo ledacos vypovědět o překladatelské technice csl. památek české redakce.

2. Na základě excerptce lat. konjunktivů jsme zjistili, že se v Nicod nejčastěji objevuje konjunktiv prézentu, jenž slouží k vyjádření imperativu, a proto je ve všech případech do csl. převeden imperativem. V lat. předloze apokryfu se také nacházejí dva konjunktivy imperfekta, jeden z nich se v lat. originálu vyskytuje po spojce *ut* a do csl. je přeložen pomocí **АА** + ind. prézentu, druhý pak aoristem. V námi vybraných kapitolách se nacházejí dva tvary konjunktivu plusquamperfekta, první z nich je přeložen imperfektem a v druhém případě překladatel užil aorist.

3. V našem materiálu se vyskytuje čtyřicet dva tvarů lat. participia prézentu aktiva, které jsou do csl. převedeny několika způsoby: odpovídajícím participiem, tedy participiem prézentu aktiva (53,19 %), participiem préterita aktiva (27,66 %), pomocí aoristu (17,02 %) a ind. prézentu (2,13 %).

4. Lat. syntaktická vazba ablativu absolutního se v celém textu apokryfu nachází jedenáctkrát, v deseti případech je do csl. převedena paralelní klasicky staroslověnskou vazbou, jedná se o dativ absolutní. Jedenkrát je přeložena instrumentálem absolutním, tedy absolutním pádem, jenž je jako překlad lat. ablativu absolutního užit také v *Druhé stsl. legendě o sv. Václavu*.

5. Slovní zásoba *Nikodémova apokryfního evangelia* je tvořena většinou slovy obecně staroslověnskými a církevněslovanskými. V námi excerpovaném materiálu se také nacházejí lexémy, které jsou v rámci SJS doloženy pouze ze sledované památky, jedná se o subst. ВЪЩЬНИЦА ekvivalent lat. *praetorium*, za toto lat. subst. se v csl. překladu apokryfu vyskytují též lexémy ДВОРЬЦЬ a ТЕРЪЗ, jež SJS uvádí pouze z *Nikodémova apokryfního evangelia*. Jen ze sledovaného apokryfu zachycuje SJS posesivní adj. КРЪСТОВЪЗ za lat. *crucis* a sloveso ОПОЯСАТИ jako ekvivalent lat. *praecingere*. K hapax legomenům vyskytujícím se v Nicod patří adj. ОУТРАПИВЪЗ za lat. *leprosus*, posesivní adj. ХАРТЪИИИЪЗ jako ekvivalent lat. *chartae* a adverbium ДЛЪЖЬНО, jež je užit jako překlad lat. *digne*. Z analyzovaných kapitol jsme excerpovali čtyři lexémy, jež jsou v SJS doloženy pouze z Nicod a českocírkevněslovanských památek. K takovým lexémům patří subst. СЛОУГА, jež je pouze v apokryfu a *Legendě o sv. Vítu* překladem lat. *miles*. Do této skupiny náleží adjektivum РАЗЪНЪЗ s významem „jednotlivý“, které je v tomto významu a za lat. *singulus* v SJS uvedeno z Nicod a *Druhé stsl. legendě o sv. Václavu*. Adverbium ГОРАЗДО uvádí SJS pouze z *Besěd sv. Řehoře Velikého*, ale tento lexém se vyskytuje také v *Nikodémově apokryfním evangeliu*. V rámci SJS je pouze z *Besěd sv. Řehoře Velikého* a *Nikodémova apokryfního evangelia* doloženo substantivum ЩЕДРОСТЬ, kterým je překládáno lat. *gratia*.

6. V námi analyzovaném materiálu si můžeme všimnout, že jedno slovo lat. předlohy je přeloženo dvěma synonymními lexémy, tedy pomocí hendiadys. Tohoto stylistického prostředku si můžeme povšimnout např. při překladu lat. substantiva *moderatia*, jemuž v církevněslovanském překladu odpovídají

souřadně spojené lexémy **СЪМЪРЯНИЕ** a **КРОТОСТЬ** nebo při překladu lat. *miserrimus*, kterému v csl. textu odpovídají adjektiva **ХУДЪ** a **ΟΥΜΙΛΕΝΖ**.

7. Jako pramen lat. předlohy jsme použili text, který je uveden v edici, jejímž autorem je H. C. Kim; tato edice obsahuje text Einsiedelského rukopisu. Na základě analýzy vybraných kapitol apokryfu a srovnání s církevněslovanským překladem se domníváme, že tento lat. text má k csl. překladu blízko, což může dosvědčovat např. chybějící místo v XXVI. kapitole csl. překladu, které chybí také v Einsiedelském rukopisu, ale v jiných lat. rukopisech toto místo vynecháno není. Nicméně za přímou předlohu ho považovat nemůžeme, neboť csl. překlad apokryfu nereflektuje některá místa lat. předlohy uvedené v Kimově edici; např. v XVII. kapitole se v csl. znění *Nikodémova apokryfního evangelia* nenachází odpovídající překlad k lat. ... *solum resurrexit a mortuis sed* ... tuto část lat. textu neobsahují ani další lat. rukopisy, jež jsou uvedeny v Tischendorfově edici.

8. Na základě komparace čtyř paralelních úryvků z *Nikodémova apokryfního evangelia*, *Besěd Řehoře Velikého*, *Kodexu Assemanova* a stč. překladu uvedeného v *Evangeliáři olomouckém* nebo v rukopise *Čtenie kněžě Benešovy* si můžeme všimnout, že si jsou csl. překlady blízké lexikálně i morfologicky, přestože byl překlad pořizován z odlišných předloh. Tuto skutečnost nepovažujeme za náhodnou, ale domníváme se, že podobnost je způsobena překladatelovou znalostí cyrilometodějských evangelních textů, která se následně projevila ve způsobu převodu lat. citátu do csl. Následná podobnost csl. úryvků s překladem stč. může podporovat hypotézu o vlivu csl. biblického překladu na znění překladu staročeského.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Základní literatura:

ČERNÝ, F.: *Evangeliář olomoucký*. Praha 1901.

JAGIĆ, V. (ed.): *Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc petropilitanus*. Berlín 1879.

KIM, H.C.: *The Gospel of Nicodemus*. Toronto 1973.

KONZAL, V.: *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu*. 1. díl. Praha 2005.

KONZAL, V.: *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu*. 2. díl. Praha 2006.

KURZ, J. (ed.): *Evangeliář Assemanův. Kodex Vatikánský 3. slovanský. II. Úvod, text v přepise cyrilském, poznámky textové, seznamy čtení*. Praha 1955.

MĚRKA, V.: *Čtenie kněžě Benešovy*. Prostějov.

VAILLANT, A.: *L'évangile de Nicodème. Texte slave et latin*, Genève – Paris 1968.

Sekundární literatura:

BAUER, J.: *Vliv řečtiny a latiny na vývoj syntaktické stavby slovanských jazyků*. In: *Syntactica slavica*. Brno 1973, 47-67.

BLÁHOVÁ, E.: *Ke klasifikaci českocírkevněslovanských památek*. *Slavia*, 62, 1993, s. 427-447.

DANIČIĆ, D.: *Rječnik iz književnih starina srpskih I-III*. Beograd 1863–1864.

DJULGEROVA, G.: *Jak se citáty z Evangelii odrážejí ve starém bulharském (9-10 st.) a českocírkevněslovanském (10.–11. st.) písemnictví*. In: *Jazyky v kontaktu/jazyky v konfliktu a evropský jazykový prostor*. Olomouc 2005, s. 43-47.

DUS, J. A. – POKORNÝ, P.: *Neznámá evangelia. Novozákonní apokryfy I*. Praha 2006.

ERHART, A. – HAVLOVÁ, E. (ed.): *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Praha od roku 1989.

HAUPTOVÁ, Z.: *Církevněslovanské písemnictví v přemyslovských Čechách*. In: *Jazyk a literatura v historické perspektivě*. Ústí nad Labem 1998, s. 5 -42.

HAUPTOVÁ, Z.: *K otázce analýzy staroslověnského lexika*. *Slavia* 37, 1968, s. 226-234.

JAGIĆ, V.: *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*. Berlín 1913.

KONZAL, V.: *Latinské gerundium a gerundivum v staroslověnském překladu (Responze latinské syntaxe v českocírkevněslovanských památkách II.)*. *Cyrillomethodiana* 2005 (*Slavia* 74, 2005, 2-3), s. 167-190.

KONZAL, V.: *Latinské participium futuri v staroslověnském překladu (Responze latinské syntaxe v českocírkevněslovanských památkách I.)*. *Slavia* 63, 1994, s. 193-205.

KUBĚNOVÁ, J.: *Církevněslovanský překlad Nikodémova apokryfního evangelia a jeho vztah k staroslověnským evangelním textům*, Olomouc 2009, s. 46 (bakalářská diplomová práce FF UP).

KUBĚNOVÁ, J.: *K překladatelské technice Nikodémova apokryfního evangelia*, USTA ad Albim BOHEMICA, 2011, v tisku.

KURZ, J.: *Učebnice jazyka staroslověnského*. Praha 1969.

KURZ, J. – HAUPTOVÁ, Z. (ed.): *Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae, I – IV*. Praha 1966, 1973, 1982, 1977.

Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum = Slovník středověké latiny v českých zemích. Zpracoval kolektiv autorů z Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV. Praha 1980-.

MAREŠ, F. V.: *An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin*. München 1979.

MAREŠ, F. V.: *Církevněslovanské písemnictví v Čechách*. In: *Cyrlometodějská tradice a slavistika*. Praha 2000, s. 256-327.

MAREŠ, F. V.: *Česká redakce církevní slovanštiny v světle Besěd Řehoře Velikého (Dvojslova)*. In: *Cyrlometodějská tradice a slavistika*. Praha 2000, s. 368-402.

MATĚJKA, L.: *K syntaxi církevněslovanských překladů z latiny*. Studia palaeoslovenica. Praha 1971, s. 227-236.

MIKLOSICH, F.: *Lexikon palaeoslovenico-graeco-latinum emendatum auctum*. Sien 1862–1865.

NOVOTNÝ, F. – PRAŽÁK, J. M. – SEDLÁČEK, J.: *Latinsko-český slovník*. Praha 1933.

NOVOTNÝ, F. a kol.: *Základní latinská mluvnice*. Praha 1957.

OTERO, A. DE S.: *Die handschriftliche überlieferung der altslavischen apokryphen*. Berlín – New York 1981, s. 61-98.

POLÍVKA, J.: *Evangelium Nikodemovo v literaturách slovanských*. Časopis Českého Musea, LXIV, 1890, s. 255-275.

POLÍVKA, J.: *Evangelium Nikodemovo v literaturách slovanských (část druhá)*. Časopis Českého Musea, LXV, 1891, s. 440-460.

SREZNEVSKIJ, I. I.: *Materialy dlja slovarja drevnerusskago jazyka I-III*. Sankt Peterburg, 1893–1903.

TISCHENDORF, C.: *Evangelia apocrypha*. Lipsko 1876.

TKADLČÍK, V.: *K datování hláholských služeb o sv. Cyrilu a Metoději*. Slovo 27, 1977, s. 85-128.

VEČERKA, R.: *Problematika stsl. písemnictví v přemyslovských Čechách*. Slavia, 39, 1970, s. 223-237.

VEČERKA, R.: *Staroslověnská etapa českého písemnictví*. Praha 2010.

VEČERKA, R.: *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc – Praha 2006.

VEČERKA, R.: *Syntax aktivních participií v staroslověnštině*. Praha 1961.

VEPŘEK, M.: *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc 2006.

VEPŘEK, M.: *Několik poznámek k lexiku českocírkevněslovanských památek*. In: *Jazyky v kontaktu/jazyky v konfliktu a evropský jazykový prostor*. Olomouc 2005, s. 333-336.

WEINGART, M.: *Československý typ cirkevnej slovančiny. Jeho pamiatky a význam*. Bratislava 1949.

ZIFFER, G.: *Per lo studio del lessico del Vangelo di Nicodemo paleoslavo*. In: *Iter philologicum. Festschrift für Helmut Keipert zum 65. Geburtstag*. München 2006, s. 263-275.

POUŽITÉ ZKRATKY

- abl. – ablativ
- adj. – adjektivum
- adv. – adverbium
- akt. – aktivum
- akuz. – akuzativ
- csl. – církevněslovanský
- českokosl. – českocírkevněslovanský
- dep. – deponentní
- gen. – genitiv
- ind. – indikativ
- inf. – infinitiv
- J – Janovo evangelium
- kap. – kapitola
- konj. – konjunktiv
- lat. – latinský, latina
- Lk – Lukášovo evangelium
- Mk – Markovo evangelium
- Mt – Matoušovo evangelium
- např. – například
- part. – participium
- pas. – pasivum
- perf. – perfektum
- préz. – prézens
- příp. – případně
- ruskokosl. – ruskocírkevněslovanský
- rkp. – rukopis
- s. – strana
- semidep. – semideponentní
- srbskokosl. – srbskocírkevněslovanský
- stč. – staročeský

stsl. – staroslověnský, staroslověnština

subst. – substantivum

sv. – svatý

tzv. – takzvaný

Zkratky citovaných stsl., csl. a stč. památek

As – kodex Assemanův

Bes – Besědy sv. Řehoře Velikého

Bon – Boloňský žaltář

Cloz – Clozův sborník

Const – Život Konstantinův

ČtBen – Čtenie kněze Benešovy

Euch – Sinajské euchologium

EvOlom – Olomoucký evangeliář

Mar – kodex Mariánský

Nicod – Nikodémovo apokryfní evangelium

Ochr – Ochridský apoštol

Ostr – Ostromirův evangeliář

Psalt – souhrnné označení pro žaltáře

Progl – Proglas

Služ – Liturgie sv. Basila Velikého

Supr – Supraslský kodex

Slepč – apoštolář Slepčenský

Šiš – apoštolář Šišatovacký

VencNic – Druhá stsl. legenda o sv. Václavu

Vit – legenda o sv. Vítu

Zach – Zachariův parimejník

Zogr – kodex Zografský

ANOTACE

Příjmení a jméno: Kuběnová Jana

Fakulta: Filozofická fakulta

Katedra: Katedra bohemistiky

Název magisterské diplomové práce: Církevněslovanský překlad Nikodémova apokryfního evangelia a jeho vztah k latinské předloze

Vedoucí magisterské diplomové práce: Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Počet znaků: 110 938

Počet titulů použité literatury: 45

Klíčová slova: církevněslovanské písemnictví české redakce, Nikodémovo apokryfní evangelium, evangelní úryvky, jazykové roviny, církevní slovanština, latina

Charakteristika práce:

Nikodémovo apokryfní evangelium je církevněslovanskou památkou, u které předpokládáme český původ a která byla přeložena z latiny pravděpodobně v 10. – 11. století.

Nikodémovu apokryfnímu evangeliu se také věnuje tato diplomová práce, která si klade za cíl na základě analýzy vybraných kapitol charakterizovat jednotlivé jazykové roviny a překladatelskou techniku. Zaměřili jsme se zejména na překlad lat. slovesných tvarů a syntaktických vazeb. Na základě analýzy jsme si také všimli shod *Nikodémova apokryfního evangelia* s dalšími církevněslovanskými památkami českého původu.

Summary

The Pseudo-Gospel of Nicodeme is a relic of the Church Slavonic tradition. It is supposed to be of the Czech origin, translated from Latin probably in the 10th – 11th century.

The aim of the present thesis is to analyse selected chapters of this gospel and to define in detail particular linguistic disciplines and translation technology. The attention is paid to the translation of the Latin verbal forms and syntactic relations. The analysis shows similarities between the Pseudo-Gospel of Nicodeme and other Church Slavonic relics of the Czech origin.

